ЧЕНИНО ЧЕНИНИ

ТРАКТАТ О СЛИКАРСТВУ

*

ФРОМАНТЕН

РЕМБРАНТ

1

ТРАКТАТ О СЛИКАРСТВУ
ЧЕНИНА ЧЕНИНИЈА

ФРОМАНТЕН

РЕМБРАНТ

ШТАМПАНО КАО РУКОПИС

Са француског превео I, II, III део
ДРАГОЉУБ КАЖИЋ

Штампарија Предузећа „Глобус" НРС — 1950/533

Свеска која у овом броју садржи један део Ченинијевог „Трактата о сликарству" и као додатак Фромантенову студију о Рембранту нема значај неког практичног уџбеника. Она је израсла из потребе да се студентима Академије ликовних уметности пружи могућност за проширење ликовне културе и због тога ће у току повременог излажења добијати различита обележја. У том смислу њен карактер се неће свести само на изношење историског материјала и превода из светске литературе већ ће се у виду полемике проширити на проблематику са којом се данас бавимо.

Ченино Ченини, чији ће „Трактат о сликарству" бити објављен у прва два броја спада у групу сликара који су се васпитали под утицајем Ђота као настављачи његовог рада.

Познат у историји уметности по „Трактату" забележио је сва техничка искуства по којима се тада радило и стим његова књига садржи све што је у техничком погледу и у методу чинило Ђотовску традицију. Више од тога у Ченинијевом делу се налазе већ сви елементи новог уметничког схватања односа према природи насупрот ранијем византиском од чијих се основа вероватно пошло и због чега би било интересантно правити поређења са технолошким поступцима наше средњовековне уметности у оном периоду када је кретање ка реализму било у неколико отворено.

ПРВИ ДЕО

Овде почиње књига о уметности коју је написао и саставио Ченино да Коле (Cennino de Colle) клањајући се Богу, светој богородици Марији, светом Евстахију, светом Фрањи, светом Јовану Крститељу, светом Антуну Падованском, и у главном свим свецима и светитељима, одајући поштовање Ђоту, Тадеу и Анјолу, учитељу Ченијевом, а за добро и корист онога ко хоће да постигне уметност сликарства.

I

У почетку је свемоћни Бог створио небо, земљу и на њој све што живи и дише, створио је човека и жену по сопственој слици, обдаривши их свим врлинама. По несрећи Адам потстакнут од Луцифера који из злобе, препредености и неваљалства наведе на грех против воље божје, Еву која у грех увуче и Адама. Бог љут на Адама и Еву нареди једном анђелу да их истера који им рече: „Пошто сте прекршили божије наредбе, идите и проводите живот пун патње и невоља“. Адам кога је Бог изабрао за оца свих нас и тако га племенито обдарио, увидео је свој грех и напустио идеју сазнања да би започео да радом својих руку обезбеђује живот. Он узе ашов у руке а Ева поче да шије. Следовало је више вештина сасвим различитих једна од друге, рођених потребама. Нека је захтевала више знања него друга, нису могле бити све једнаке, јер је наука најплеменитија. После ње долази друга која је по свом пореклу њој врло близу, она излази из науке а формира се радом руку. То је једна уметност, који се означава именом — *сликање;* и захтева фантазију и вештину руку; помоћу ње се проналазе нове ствари под познатим облицама природе и остварују се руком тако да изгледа да јесте оно што није. Исправно је што она заслужује тако да буде одмах иза науке у другом реду, крунисана именом поезије. То је исправно зато што се сликар као и песник може осетити способан да по свом искључивом знању усклађује, повезује у целину према томе да ли му се свиђа или не, да под упливом фантазије постави фигуру усправну, да седи или ако му се свиђа пола човека пола коња. Ја се осећам срећан што могу да служим свима онима који осећају снагу, знање и способност да са неколико драгуља украсе ту основну науку, а такође и онима који хра-

бро и без много знања (као што сам и ја, један мали члан који учи уметност сликања) иду напред и пружају тој науци оно мало што им је Бог дао, знајући да нема тако малог члана који не би могао бити користан у уметности сликарства.

Ја, Ченино син Андреа Ченини рођен у Коле Ди Валделса (Colle di Valdelsa) био сам посвећиван у тајне уметности за време од дванаест година од сина Тадеовог Ањола (Agnolo) из Флоренсије мог учитеља. Њега самог уметности је научио Тадео, његов отац, кога је крстио Ђото и који га је држао као свог ученика 24 године. Ђото је изменио сликарство, одвео га је од грчке форме до модерне латинске форме. Његова је уметност била тако потпуна да га нико није достигао у снази. За корист свих оних који хоће да постигну ову уметност, изложићу све чему ме је научио мој учитељ Ањоло, и све што сам потврдио покушајима своје руке, призивајући пре свега великог свемогућег Бога у лику оца, сина и светог духа; затим свету Богородицу Марију: евангелисту Луку, првог Хришћанског сликара, светог Евстахија мог патрона и углавном све свеце из раја. Амин.

II. Како су до уметности дошли једни које је надахњивао узвишен дух, други из користољубља.

Они које уметност надахњује природном љубављу, украшени узвишеним духом полазе на пут да би је освојили. Цртеж задобија њихову интелегенцију а природа их води саме, они иду ка њој без вођа, без учитеља, вођени само својим племенитим духом. Да би дошли дотле да спознају њена блага потребан им је учитељ са којим ће доћи до савршенства слушајући га и служећи му. Други то чине из сиромаштва и нужде, али треба да то буде чешће случај оних који долазе ради љубави према уметности и племенитости срца.

III. Како треба да се понаша онај који хоће да стигне.

Ви које нежност духа носи до љубави према врлини и ви који се опредељујете за уметност, почните тиме што ћете обући ово одело: љубав, веру, послушност и стрпљивост. Најпре што можете ставите се под вођство једног мајстора и учитеља. Напустите га најкасније што можете.

IV. Ред који ће ти показати из колико се делова састоји уметност.

Темељ уметности и почетак свих радова заснивају се на цртежу и боји. Ова два дела захтевају знање млевења, туткалисања, пресвлачења платном. Ливење гипса, стругање и глачање гипса, прављење орнамената у гипсу, стављања позлате, глачања, прављења темпере, грундирање, копирање помоћу рупица на хартији, уцртавање на малтеру, рад у злату, контурисање, колорисање, лакирање дрвета, то јест на пано-у. За рад на зиду потребно је знати квашење, малтерисање, изравнавање, глачање, цртање, колорисање al fresko и завршавање a secco, радити темпером, правити орнаменте и завршавати слику. Толики је ред знања великих мајстора о којима сам говорио. Од њих сам научио ово мало што знам и што ћу изложити даље део по део.

V. Како се почиње цртати на таблици и којим редом.

Као што смо већ рекли, треба почети од цртежа. Потребно је да знаш којим је редом најпогодније почети цртати. Најпре узми једну равну и добро углачану шимширову дашчицу, величине једног педља (1/4 метра) добро опрану у води и истрљану и углачану „ossa sepiae-ом“ којом се служе гравери при прављењу отисака. Кад се та таблица добро осуши, узми млевених костију које си један два сата туцао да се добро уситне. Уколико је лакши утолико можеш сматрати да је бољи. Сакупи га, држи га увијеног у сув папир и када ти буде потребан за препарирање таблице, узми једну количину колико пола зрна пасуља тих костију мешај их са пљувачком и растрљај прстом по целој таблици, пре него што се она осуши, и све дотле док се прах распростре подједнако по свим местима.

VI. Како се црта на разним врстама таблица.

Може се за цртање употребљавати и таблица од старог смоквиног дрвета. Такође у трговини има разних врста које се употребљавају; то су од препарираног пергамента на гипсу премазаним белом уљаном бојом. Када их се превлачи коштаним прахом поступа се на исти начин који сам раније навео.

VII. Која врста костију је добра за препарирање таблица за цртање.

Потребно је знати које су кости добре. Узми ребра или кости из крила од кокоши или петла, уколико су старији утолико су кости боље. Овакве какве их нађеш испод стола, стави их у ватру и кад видиш да су сасвим беле, беље од пепела, извуци их и самељи на камену од порфира како сам ти раније рекао и можеш се њима служити.

VIII. Како треба почети цртати иглом и са каквим осветљењем.

За препарирање су исто тако добре кости и из бута од јагњета, сагорене и препариране како сам ти раније рекао. Узми један стилет од сребра или бакра, није важно од чега је само ако му је врх од сребра, танак, гладак и леп. Тада почни да црташ предмете најпажљивије што је могуће да би вежбао руку а са стилетом вези по таблици тако овлаш да се једва види то што си почео да црташ и тада понављај потезе мало по мало, често их прелазећи да би направио сенку. Тамо где хоћеш да ти буде најтамнија сенка треба да пређеш стилетом највише пута, напротив на испупчењима треба што мање да дираш. За путоказ и вођу треба да ти буде то што можеш видети на сунчевој светлости, твоје око и твоја рука. Без те три ствари не може се ништа паметно направити. Када црташ постави се под умерену светлост и тако да ти сунце долази са леве стране. Тако припремљен можеш се упустити у цртање радећи помало сваког дана а да ти се не огади.

IX. Како ћеш на својим лицима да распоредиш светло и сенку дајући им на тај начин рељефност.

Ако ти се деси када црташ, или копираш у цркви, или сликаш на местима мање згодним, да не можеш да имаш светлост с леве стране или онако како ти већ одговара, спреми се да даш рељефност својим фигурама или цртежу према распореду прозора који се налазе ту, и који ти осветљавају. Тако пратећи светлост с оне стране са које ти она долази, постави на цртежу светло и сенку онако како сам ти рекао. Ако ти светлост долази спреда, и удара тачно у средину постави свој рељеф према њој. А ако ти светлост долази кроз неки прозор који је већи од осталих на истом месту, постављај се према најживљој светлости и ради пратећи је и цртајући разумно: јер ако у томе погрешиш, твој рад неће имати рељефности и биће једна ствар проста и невешта.

X. По којим упуствима и којим редом се црта на пергаменту или памучном платну цртајући сенке акварелом.

Вративши се на упуства која смо изнели видећемо да се може цртати и на пергаменту и на платну. На пергаменту можеш цртати поменутим стилетом, пошто по њему распрострeш прах од костију помоћу трљања зечијом шапом. Ако хоћеш да када си направио цртеж стилетом, начиниш цртеж јаснијим, цртај најтамнија места мастилом према потреби, затим осенчи наборе једним тоном од мастила, то јест једна пуна љуска од ораха воде и две капи мастила, и цртај четком која се обично прави од длаке из веверичиног репа. Тако, према потреби сенке и светла можеш потамнити акварел додајући му још коју кап мастила. Исто тако се можеш за сенчање служити и бојама у форми хлепчића којима се служе миниатуристи, боје превучеш темпером од гуме или беланцетом од јајета добро истученог и течног.

XI. Како се може цртати стилетом од олова.

Такође се може цртати и на папиру који није превучен прахом од костију, стилетом од олова који се прави искивањем (ковањем) од два дела олова и једног дела калаја.

XII Како можеш ако си погрешио у цртању стилетом од олова да избришеш цртеж.

На папиру се може цртати поменутим стилетом од олова са или без претходне препарације прахом од костију. Ако ти се некипут деси да си се преварио у цртежу и ако би хтео да обришеш неке линије, узми мало средине од хлеба, и њом трљај по папиру и скинућеш тако све што хоћеш. На папиру се исто тако може цртеж сенчити мастилом, бојама, или бојама минијатуриста мешаним већ поменутом темпером.

XIII Како треба цртати пером.

Ако си провео у претходним вежбањима мање-више годину дана, и ако си у томе постигао успеха и задовољства покушај понекад да црташ на папиру само једним фино резаним пером. Цртај нежно сенку, светло, полутонове, мало по мало прелазећи пером по неколико пута по цртежу. Ако хоћеш да ти цртеж буде мирније површине-глаткији, ради на њему и са мало акварела шиљатом четком од веверичног репа, као што сам већ описао. Цртајући пером стећи ћеш вештине, која ће те оспособити да црташ ствари из главе (напамет).

XIV. Како треба резати пера за цртање.

Допустићемо себи да пређемо преко овог одељка који неће никога ничему научити.

XV. Како се црта на тонованом папиру.

Да би дошао до светлости корак по корак и да би почео отварати врата која воде ка раду бојама, треба да изабереш један друкчији начин цртања од овога кога смо описали горе.

Тај начин се зове цртање на тонованом папиру, био то пергамент или обичан папир. Кад хоћеш да их тонујеш а и један и други се тонују на исти начин, истом темпером, било да правиш ружичасту боју, или боју лана, или зелену, плавичасту, сиву или инкарнат или како хоћеш, све захтевају исту темперу, исто време за рибање боје и на свима се црта истим начином. Истина је да је зелена боја најраспростањенија и да се њом највише служи, било за сенчење било за осветљавање белим. Пре него што ћу ти говорити о раду са бојама, њиховом саставу и њиховим мешавинама ја ћу ти овде дати укратко једно лако сретство којим ћеш тоновати папир који ти је потребан за цртање.

XVI. Како се прави и како се употребљава зелени тон за папир за цртање.

Кад хоћеш да тонујеш лист пергамента или папира, узми зелене земље у количини половине љуске од ораха, половину те количине окера и четвртину беле боје у хлебчићима, туцаних костију у количини зрна пасуља, цинобера колико пола пасуљевог зрна, све то заједно помешај и рибај на камену од порфира, разређено чистом водом са бунара, реке или чесме. Рибај ту боју догод ти снага допушта; не можеш их сувише изрибати: уколико је боја више рибана у толико је боља. Ове речене ствари мешај са туткалом чије ти ево јачине: узми комад туткала од апотекара, не туткало од риба, стави га у суд да би га растворио са две чаше чисте воде и остави да се кисели једно шест часова. Затим тај суд са туткалом стави на благу ватру и скидај пену кад почне да ври. Кад видиш да је већ мало искључало и да се туткало добро растворило, процеди га два пута. Узми један суд за боје довољно велики да прими боје које си рибао и сипај ту тога туткала дотле док не видиш да боја може да цури са четке; четка треба да ти буде од свињске длаке, довољно велика и довољно мека. Тада узми папир који хоћеш да тонујеш и премажи га бојом по целој површини водећи руком четку лежерно и полусуву, час у једном смеру час у другом док га не премажеш три четири, пет пута, и док не видиш да се боја по папиру равномерно распрострла. Између сваког слоја чекај да се претходни осуши. Ако приметиш да се папир за време те операције почео набирати — то је знак да је туткало било сувише јако. Иако си већ ставио прве слојеве можеш га поправити. А како? Стави га у чисту млаку воду. Када је папир обојен и сув, узми један нож и пређи лежерно оштрицом преко површине папира да би отклонио зрнца у боји којих може бити.

XVII. Како да тонујеш и глачаш пергамент.

Кад хоћеш да тонујеш пергамент треба да га ставиш у воду са чесме или извора док не постане мек и гибак. Затим га разапни ситним ексерчићима на једну даску као кожу од добоша и како смо горе рекли наноси на њега боју мало помало. Ако ти се догоди да пергамент или папир не буде гладак и раван по твом укусу, узми их и стави на једну орахову даску или на раван и чист камен. Покриј папир који си тоновао једним другим сасвим чистим листом папира и каменом којим се глача злато, глачај трљајући свом снагом своје песнице. На тај начин ћеш учинити да папир постане гибак и гладак. Истина је да понеки радије директно глачају папир који је тонован, при чему камен за глачање даје папиру помало сјаја. Ради како хоћеш, али ја сматрам да је онај мој први начин бољи: Логично је да трљајући папир каменом да би ти се сијао, сметаш сјају цртежа од оловке којом ћеш радити као и акварела којим ћеш прелазити преко цртежа и нећеш на цртежу имати ни сенке ни светло као кад би радио по првом начину. Sit nihilominus[1]) ради како будеш хтео.

XVIII. Како се тонује папир црном или виолетном бојом.

Вежбај се да правиш ове боје. Да би тоновао папир виолетном бојом, узми према количини папира коју сам раније означио пола унче сирове беле боје и колико зрно пасуља камена аметиста, и рибај их најбоље што можеш. Коликогод даље рибаш боја је све боља и боља. Потом мешај боју са туткалом онако како смо већ рекли.

XIX. Како се папиру даје тон индига

За тон индига, узми за исту количину папира, пола унче беле боје и у тежини два зрна пасуља венецијаневог индига, рибај их заједно без страха да ћеш их прерибати. Заврши са истим туткалисањем које смо раније описали.

XX. Како се тонује папир у црвенкасто или бојом брескве.

За тоновање црвенкастом бојом исте количине папира, узми пола унче зелене земље, за два зрна пасуља беле боје и једно зрно пасуља синопие или чисте црвене боје. Рибај их на исти начин и мешај их са туткалом или темпером.

---

[1]) Правилно је рећи: „Sit nihil hominibus“ итд. Сваки пут када се аутор служи латинским фразама он их наводи у жаргону; онако како се говори у народу.

XXI. Како се тонује папир бојом инкарнат.

Да би тоновао папир бојом једног доброг инкарната узми за увек исту количину папира пола унче беле боје, и мање од једног пасуља цинобера. Рибај их заједно и мешај са темпером.

XXII. Како се тонује папир у сиво.

Сиви тон се прави када се узме четвртина унче беле боје, за зрно пасуља светлог окера, и мање од половине пасуља црне боје. Рибај их заједно као и обично и туткалиши као и остале, додавши за мање од зрна пасуља туцаних костију. Ово ти је довољно за тоновање папира у свим бојама.

XXIII. Како се може на „кречном“ папиру направити копија доброг цртежа.

Треба такође да знаш да има један папир који се зове „кречни“ који ти може бити врло користан за копирање главе, фигуре или полуфигуре, према томе шта хоћеш од руку великих мајстора. Да би добро и верно пренео контуре неке слике или цртежа или фреске, стави тај провидни папир на фигуру или цртеж, причврсти папир пажљиво на четири краја помоћу црвеног или зеленог воска. Кроз прозирни папир ће се провидети фигура, цртеж одоздо, тако да ћеш је моћи јасно видети. Тада узми једно оштро зашиљено перо или четку од мардера исто тако танку и мастилом прати контуре и избочине доњег цртежа. Исто тако означи лако и понеке сенке према томе да ли их можеш видети кроз папир. Тада скини папир додај му светла места и рељеф према оним принципима које сам ти раније описао.

XXIV. Први начин на који се прави чист прозиран папир.

Ако не будеш нашао готов прозирни папир када ти је потребан, направи га на следећи начин: узми лист пергамента, дај га у радионицу папира да га састружу док не постане танак. Он је транспарентан сам по себи.

Ако хоћеш да буде још провиднији, узми чисто добро ланено уље и премажи лист помоћу памука. Остави га да се неколико дана суши и биће одличан.

XXV. Како се помоћу туткала прави транспарентан папир.

Ако хоћеш другим сретствима да направиш тај транспарентан папир, узми један мермеран или порфирни камен и узми туткало од рибе и оно туткало које продају апотекари. Стави све то у чисту воду да се кисели, затим шест главица лука и чашу воде. Пусти све то да ври. Пошто проври процеди га два — три пута. Тада то туткало добро очишћено, течно и топло једном четком премажи преко чистог камена на исти начин као што се тонује папир. — Камен треба превући слојем маслиновог уља. Када је туткало намазано и када се на камену осушило, почни са једног места врхом ножа да га одвајаш од камена, дотле док не будеш могао ухватити руком крај од тог папира односно покожице. Треба да имаш вешту руку да скинеш зрав и читав тај папир са камена. Ако хоћеш да препарираш тај папир пре него што га скинеш са камена, узми добро кувано ланено уље и једном га четком премажи преко целог папира и остави два три дана да се суши. Онда ћеш имати један добар транспарентан папир.

XXVI. Како се од обичног папира може направити транспарентан.

Такав исти папир о коме смо говорили може се направити и од обичног папира. Ако је папир танак гладак и сасвим бео, премажи га ланеним уљем, као што сам ти горе рекао. Папир ће постати транспарентан и добар.

XXVII. Како треба највише што можеш да се одаш цртању и копирању по великим мајсторима.

Међутим, време је да идеш даље да би могао остварити све шта си научио. Направио си тоноване папире; твој је посао сада да идеш даље тим путем. Ти си већ посветио извесно време цртајући на таблицама као што сам те најпре научио. Сада почни да црташ најбоље ствари које можеш наћи, створене рукама великих мајстора, у којима уживаш. Ако се налазиш у околини у којој има пуно добрих мајстора утолико боље по тебе. Међутим, ја ћу ти дати један савет: изабери увек онога који је најбољи и онога који има највећу славу; везујући се за њега из дана у дан, било би противприродно да не примаш нешто од његовог начина и правца. Док међутим, ако ти црташ данас по овоме сутра по ономе нећеш имати начин ни једног ни другог и можда ће за тебе испасти нешто необично: једног дана ћеш хтети радити као овај, сутра као неки други и најзад нећеш ништа моћи довести до савршенства. Ако наставиш да пратиш само једног морао би имати јако грубу интелигенцију па да не убереш никакав плод. Најзад ћеш доћи до тога да ти се фантазија коју ти је дала природа толико развије да ће те приморати да

узмеш један начин рада који ће бити твој лични и који ће тада морати бити добар јер твоја рука и твој разум, навикнути да негују цвеће, неће умети да изаберу трн.[1])

XXVIII. Како стављајући на прво место мајсторе треба стално да црташ по природи.

Запамти да је најсавршенији вођ који се може имати, најбоље упуство, триумфална врата која воде ка цртању — природа. Цртање по природи мора доћи пре свега. Треба да му се одаш ватрено и са одушевљењем, нарочито када почнеш да стичеш осећање цртежа, да наставиш истрајно да црташ и да ти никада ни један дан не прође а да ништа ниси цртао. И оно што ти изгледа мало, биће сваког дана довољно да те, може бити, доведе, до савршенства.

XXIX. Како треба достојно да се понашаш у животу и да брижљиво негујеш руку. У каквом друштву и како треба да почнеш цртати монументалне фигуре.

Свој живот треба тако да уредиш као да студираш теологију, филозофију или неку другу науку, употребљавајући умерено јело и пиће. Двапут дневно је доста јести и треба да се задовољиш тестима и лаким вином. Старај се да избегаваш да оптерећујеш руку, као, да бацаш камење, тегове од гвожђа, било сваку другу ствар која шкоди руци и чини да она дрхти. Од нечег другог може рука постати тако лака и дрхтава да се лелуја на ветру као лист папира, а то је пречесто одлажење у друштво жена. Вратимо се нашем послу. Узми картон ваправљен од слепљених листова, или од лаког дрвета, довољно великог обима да се на њега може ставити један краљевски лист[2]) или његова половина, он ће бити добар да у њега ставиш своје цртеже и да на њега ставиш папир када ти је потребно да црташ. Тада отиди сам[3]) или у друштво људи који иду по истом послу као и ти и који ти не могу сметати. Ако је то друштво људи који више знају него ти, то ће за тебе бити најбоље. Тако одлази у цркве и капеле и почни цртати. Прво осмотри које је величине фигура коју хоћеш да црташ, где су сенке, полу сенке, осветљена места, и када си поставио сенке акварелом, сачувај површину за полутонове и стави осветљена места помоћу беле боје.

---

[1]) Леонардо да Винчи у свом трахтату осуђује овакав начин учења и каже да један сликар који иде тим путем може испасти сестрић али не син природе.

[2]) feille royal

[3]) Леонардо да Винчи у свом трахтату о сликарству препоручује сликарима самоћу.

XXX. Како треба да почнеш да црташ угљем на папиру, да провераваш пропорције и учврстиш цртеж стилетом од сребра.

Узми угаљ за цртање који је танко зашиљен као перо или стилет. Да би поставио прве пропорције, узми три дела главе која је подељена на три подједнака дела: чело, лице (нос) и од носа до испод браде. Једна од ове три мере ће ти служити за целу фигуру. Архитектура и позадина иза фигуре може ти бити добар вођ. Озим средствима ћеш се служити у случају да је фигура коју копираш сувише издигнута тако да је не можеш дохватити руком да узмеш меру.

Довољно је да ти твој разум буде вођа и ти ћеш наћи истину помоћу првих средстава која ти дајем. Ако ти први потези на цртежу не изгледају исправни у пропорцијама, узми једно перо од гуске или кокоши, истрљај и стреси угаљ којим си цртао и цртеж ће се скинути. Почињи поново све док не будеш видео да се пропорције твог цртежа слажу са онима на моделу. Потом, кад будеш просудио да си им се сасвим приближио, узму сребрну иглу и с њом окружи контуре и избочине на твом цртежу, такође најважније наборе на драперији. Када си с тиме готов, узми поново перо, добро стреси њиме сав угаљ и остаће ти чист цртеж стилетом.

XXXI. Како треба да црташ и сенчиш на тонованом папиру акварелом и како да осветљаваш белим.

Кад будеш хтео да стекнеш праксу са сенкама узми једну мекану четку и мастилом које је растворено у једној чашици нацртај покрете главних набора линијама, затим сликај сенке тих набора пратећи њихово кретање. Овај акварел је потребно радити разређен водом и четком која је упола сува. Немој се журити него мало по мало појачавај сенке прелазећи истом четком по неколико пута по местима која су у најдубљој сенци. Знај ако ти буде акварел сасвим танак и ако будеш сенке правио у пуно слојева без журбе и са љубављу оне ће бити фине, мекане као дим. Обрати пажњу на то да увек идеш четком плошно. Кад си завршио са тим првим начином сенчења, додај твом акварелу још једну две капљице мастила, промешај четком, тада са овом новом мешавином на исти начин пређи сенке у дубини набора, посматрајући њихов првобитни облик и не губећи из вида да их треба увек делити на три дела: сенку, полусенку — површина папира и светлост. Када си ово завршио узми мало беле боје добро изрибане са гумарабиком (касније ћу ти рећи како се та гума топи и раствара и навешћу ти све врсте туткала); врло мало беле боје ће ти бити довољно.

Узми једну чашицу чисте воде, покваси у њој четку и њом трљај ту белу боју коју си изрибао, ако је боје много у четки прстима је мало исцеди и дај јој облик тако да ти четка буде полу сува. Почни увек у површини да прелазиш том бојом места која треба на цртежу да буду најсветлија ради рељефности. Настави ту операцију више пута водећи осетљиво четку, затим да би направио најистакнутији рељеф, највећа испупчења, узми једну шиљату четку и врхом четке са белом бојом, испуни најосветљеније партије. На исти начин једном малом шиљатом четкицом и чистим мастилом исцртај ивице набора, контуре носа, очију, длаке на бради, односно ивице браде и косе.

XXXII. Како можеш светла места цртати белим акварелом на исти начин као што си радио сенке разблаженим мастилом.

Када будеш имао више искуства саветујем ти да завршаваш светле партије сличним белим акварелом као што си радио акварелом од мастила. Узми белу боју рибану са водом, туткалисану жуманцетом од јаја и раствори је као и акварел од мастила. Само ово је теже радити и захтева више вештине. Све ово се зове цртати на тонованом папиру, то је пут који води уметности колорисања.

Таквим цртањем се бави највише што можеш, то је нешто што ће ти највише користити у твом учењу, употреби притом сву своју пажњу, старање и љубав.

XXXIII. Како се прави добар, фини и мек угаљ за цртање.

Пре него што одемо даље потребно је да ти покажем како се прави угаљ за цртање. Узми суве и доброг изгледа штапиће од врбе, исеци их на комаде дужине шаке, или ако хоћеш четири прста, исцепај их на тање шипчице као да правиш шибице, и исто тако као шибице, увежи их у снопиће пошто си их изглачао и зашиљио на сваком крају као вретено. Направљене снопиће повежи на три места, у средини и на сваком крају, жицом од бакра или танком гвозденом жицом. Узми један читав лонац стави снопиће у њега док га не испуниш, затвори га и излепи глином тако да се његова уиутрашњост не може испаравати. Тада отиди увече код пекара када је он већ завршио свој посао (тј. када је испекао хлеб) стави свој лонац у пећ и остави га до јутра. Ујутру погледај да ли ти је угаљ добро печен, ако није ти га стави опет у фуруну док се добро не испече. Ако хоћеш да испробаш како је угаљ успео, узми комад два и цртај њиме по пергаменту, тонованом папиру или препарираном паноу, и ако видиш да угаљ прави црне линије и да се добро држи, онда је добар, ако је сувише печен, угаљ се не држи на цртежу и спада на многим местима.

Ево ти још једног начина за прављење угља за цртање. Узми једну чинију од печене глине, затворену онако како смо раније рекли, стави је увече у жар покривши га одозго добро пепелом. Лези да спаваш, ујутру ће угаљ бити готов. На исти начин можеш правити и велике и мале комаде угља. Прави их онакве величине какве хоћеш. Од овог угља нема бољег у свету.

XXXIV. О једном камену који изгледа као угаљ за цртање.

Ја сам нашао за цртање један црн мекан камен који се доноси из Пијемонта. Он је тако мек да се може сећи ножем, сасвим је црн, може се њим радити исто тако добро као и угљем.

КРАЈ ПРВОГ ДЕЛА

ДРУГИ ДЕО

XXXV. О рибању боја

Да бисмо у пуном сјају дошли корак по корак до уметности, долазимо до рибања боја, означивши оне које су најпријатније, које су најтврђе, најјогунастије, које морају бити мало рибане, које више, једној треба ово туткало, оној треба једно друго. Исто као што су различите особине боја, тако и разна туткала захтевају различите начине обраде.

XXXVI. Номенклатура природних боја и како се прави и риба црна боја.

Знај да има седам природних боја од којих су, право речено, четири природне боје од земље, као црна, црвена, жута и зелена, а три такође природне али које морају бити обрађене, као бела, ултрамарин или немачки азур и светло жута. Али не идимо даље, вратимо се на црну.

Да би је рибао као што треба, узми један камен од порфира који је по својој природи чврст и јак. Има више врста камена за рибање, порфир, серпентин и мермер. Серпентин је мек и није добар, мермер још гори и још мекши. Најбољи је порфир: он се бира између најсветлијих. Боље је ако није сувише углачан, треба да буде велики у свакој димензији по један лакат. Узми један други камен који треба да држиш у руци, такође од порфира, одоздо раван а горе коничан у облику чиније, нешто мањи, тако да га можеш држати у руци и управљати њиме овамо онамо како ти се свиди.

Тада узми извесну количину црне боје или било које боје, у величини приближно колико један орах, и стави је на камен. Оним каменом који држиш у руци самељи боју у прах, наспи одозго чисте воде са реке, чесме или извора, и рибај боју једно пола сата, сат или колико хоћеш, јер ако би је рибао годину дана, боја би била само боља и црња.

Спреми онда један комад танког дрвета, широк три прста, који има оштрицу као нож и са том оштрицом трљај камен и покупи чисто боју са камена. Одржавај је да буде течна, не сувише сува, тако да се добро разлива по камену да би је могао лепо самлети и покупити.

Тада је метни у једну малу посуду и сипај воде до ивице посуде. Боја се тако неће моћи сушити, посуду држи заклоњену од прашине и сваке друге прљавштине, најбоље ће бити ако је ставиш у једно сандуче у које можеш ставити неколико посуда заједно.

XXXVII. Како се праве разне врсте црне боје.

Знај да има више врста црне боје. Једна се добија од једног меког црног камена и та боја је масна. Запамти да је свака посна боја боља него масна, једино ако се прави позлата на пано-у болусом или зеленом земљом, тада, уколико је боја маснија, утолико боље прима злато. Али оставимо то.

Постоји црна боја која се прави од пузавица винове лозе. Ове пузавице се спале и када се спале сипа се преко њих вода и риба се као и свака друга црна. Ова боја је посна и од најбољих које су у употреби.

Једна друга врста црне боје се прави од сагореле бадемове љуске или коштице од бресака. Таква црна је лака и добра.

Једна друга црна боја се прави на овај начин: Узми једну лампу напуњену уљем од ланеног семена и запали је. Стави је испод једног бакрача чије је дно сасвим чисто на тај начин да пламен буде на раздаљини од три прста од дна бакрача да би пламен ударао у дно и хватала се гар. После извесног времена узми бакрач и неким оруђем састружи ту боју или ту гар тако да она падне на неки папир или у суд. Та боја је ситног зрна и тако лака да је не треба рибати. Напуни на тај начин неколико пута лампу уљем и стављај испод бакрача док не добијеш довољно боје[1]).

XXXVIII. О једној боји по имену „Синопиа“.

Постоји једна боја која се зове синопиа или пурпур. Та је боја по природи посна и сува, добро подноси рибање, уколико је више рибаш утолико је боља, добра је за употребу на пано-у, зиду, и фреско и секо.

Објаснићу ти шта је фреско а шта секо када будемо говорили о раду на зиду. Ово ће ти бити довољно за твоју прву црвену боју.

XXXIX. О начину прављења боје зване „цинабрезе“ (cinabrese) која служи за сликање људског тела на зиду, и о њеним особинама.

Ова црвена боја је једна светла црвена по имену цинабрезе и колико ја знам њом се служе једино флорентинци. Савршена је за сликање светлих партија. Употребљава се за

¹) По Диоскориду у античко време та боја је служила за писање.

сликање на зиду за фреске. Прави се од најбоље и најсветлије врсте синопие. Риба се помешана са белом „бојом светог Јована“. Та боја се зове тако у Флоренсији и прави се од белог и чистог креча. Када су те две боје заједно изрибане, то јест две трећине цинабрезе и једна трећина беле, од њих се направе мали хлепчићи у величини пола љуске од ораха и пусте се да се осуше, а када ти буде потребна узми је колико ти буде требало. Ова боја ће ти одлично служити за сликање лица, руку и голог тела на зиду, као што сам ти рекао а некипут њом можеш насликати и лепу драперију. На зиду ће изгледати као да је сликана цинобером.

XL. О црвеној боји која се зове цинобер — како је треба справити.

Има једна црвена боја која се зове цинобер. Прави се хемијски, дестилацијом. Детаље о томе би било сувише дугачко наводити, ако хоћеш око тога да се мучиш наћи ћеш рецепте код калуђера, али ја ти саветујем да не губиш време у неизвесној пракси, него да боју узмеш од апотекара за новац. Научићу те како ћеш при куповини препознати цинобер доброг квалитета. Купуј увек цинобер у комадима, никад измрвљен или у праху, јер се он често фалсификује мешањем са минијумом ил прахом од цигаља. Посматрај цео комад цинобера. Најбољи је онај чији су комади најдужи и чије су жиле издужене и фине. Стави га на камен и рибај колико год можеш. Кад би га рибао двадесет година сваког дана он би био само бољи и савршенији. Ова боја се може радити са разним врстама туткала, према томе где ју је потребно ставити. Касније ћемо се на њој задржати и ја ћу ти рећи где ју је нарочито потребно употребити. Пази на то да та боја по својој природи не подноси ваздух, и да се боље сачува на пано-у него на зиду, јер ако је употребљена на слици на зиду, током времена у додиру са ваздухом постане црна.

XLI. О боји која се зове миниум.

Црвена боја која се зове миниум је хемијски продукт. Та боја је добра само за употребу на пано-у. Ако се њом служиш за сликање на зиду, чим дође у додир са ваздухом постаће црна и изгубиће сву своју боју.

XLII. О особинама једне црвене боје која се зове сангвин.

Црвена по имену сангвин, је једна природна црвена боја, то је један камен врло чврст и солидан, он је тако тврд да се од њега праве каменови и зупци за глачање злата на пано-у. Постаје црн и савршен као диамант. Тај камен када је чист има љубичасту или црну боју, има жилице као цинобер. Најпре га измрви у авању од бронзе, пошто, ломећи га на камену од порфира, могао би га расути. Кад си га измрвио, стави количину која ти је потребна на камен за рибање и мешај га са водом. Уколико га више рибаш утолико ће бити бољи и имаће лепши тон Ова боја је добра на зиду, употребљена а фреско даје један леп тон „кардиналеска“ или виолет и кармин. На други начин није добра за употребу ни за туткалисање.

XLIII. О једној црвеној боји која се зове санг де драгон.

Има једна боја која се зове санг де драгон, њом се служе често при сликању на папиру, то јест за миниатуре. Остави је на миру и не труди се око ње, она ти по својој природи неће пружити задовољства у раду.

XLIV. О особинама црвене боје која се зове лак.

Има једна боја која се зове лак и која је вештачки производ, за њено прављење постоји више рецепата, али ја ти саветујем да је купиш за новац посматрајући при куповини њене особине. Потребно је да умеш да препознаш која је добра јер их има више врста. Лак се прави од отпадака свиле или сукна. Леп је на око. Само пази, ако има мастан карактер услед стипсе није трајан, било да је туткалисан или не, и одмах губи боју. Од тога лака се чувај, али узми онај који личи на гуму. Он је сув, постан, зрнат, личи на земљу и има боју сангвина.

Овакав лак је увек добар и савршен. Узми га, измрви га на камену и рибај са чистом водом, добар је на пано-у где се употребљава са темпером али је непријатељ ваздуха. Понеки га рибају са мокраћом али тада је непријатан због смрада.

XLV. О особинама једне боје које се зове окер.

Жута боја која се зове окер је једна природна боја. Добија се из планинске земље тамо где има жила сумпора, такође тамо где има жила синопие, зелене земље и других боја. Ја сам то видео једног дана када ме је водио мој отац Андреа Ченини кроз поље на брду Валделзи према покрајини Казоле где почињу шуме Коле-а испод једног села које се зове Дометава. Кад сам стигао до једне дивље рупе у једној малој долини гребао сам јаму неким предметом и видио сам различите жиле боја као окер, синопиу, светлу и тамну, плаву и белу и посматрао сам као највеће чудо света то што сам нашао беле боје у земљи. Међутим треба да

кажем да сам пробао ту белу боју и видео да је масна што значи да није добра. Такође је ту била и жила црне боје. Те боје су изгледале на том терену као неки израштај на лицу човека или жене.

Вратимо се океру. Ја сам ножем копао по жили окера и кунем ти се да никад нисам гледао лепшу и финију боју окера од те, не само што је била скоро тако светла као ђалорино, била је мало тамнија, али за сликање косе и одела као што ћу те учити касније никад није било лепше боје.

Има га две врсте, светли и тамни. Свака врста се риба са водом на исти начин. Рибај их добро. Од тога ће бити само боље. Знај да је окер једна боја која је добра за све, специјално за фреско, исто тако и помешана са другим бојама, као што ћу те научити, њом се служи за сликање човечнјег тела. одела, планина, кућа коња и углавном за све ствари. Ова боја има мастан изглед.

XLVI. О жутој боји која се зове ђалорино или светло жута (neapel — жуто).

Жута боја која се зове ђалорино је вештачки производ и врло добра. Тешка је као камен и отпорна против ломљења. Њом се служи за сликање на зиду а фреско где он траје вечито, на пано-у ју је потребно туткалисати. Ту боју треба рибати као и друге о којима смо говорили, у једној мешавини са чистом водом; није потребно сувише рибати, а најпре пошто ју је тешко разбити потребно ју је измрвити у авану од бронзе, као што се ради са лаписом аметиста. У раду је ово једна богата жута боја. Ова боја у мешавинама које ћу ти означити ствара лепе зелене тонове траве. Чуо сам за ту боју да се прича да је та боја један природан камен са врха планина, међутим ја ти тврдим да се та боја вештачки производи ма да не хемијски.

XLVII. О особинама једне жуте боје која се зове орпин.

Има једна боја која се зове орпин[1]) која је вештачка, хемијски продукт, вероватно toskanski. То је једна жута тамнија и сличнија злату него и једна друга. На зиду није добра ни а фреско ни као темпера, постаје црна чим дође у додир са ваздухом, врло је погодна за сликање на штитовима и копљима. Када се та боја меша са индигом добијају се боје траве и лишћа. Мора се употребити са туткалом ради везивања. Употребљава се у медицини. Од свих боја о којима смо до сада говорили ова је најтврђа за рибање. Зато кад хоћеш да је рибаш стави извесну количину боје на

[1]) Auripigment.

камен, и тим каменом који држиш у руци трљај, ситнећи и скупљајући боју између та два камена мешајући при том у боју мало туцаног стакла да би прах од стакла довео орпин под зрна камена. Када си успео да од боје направиш прах, наспи на њу чисте воде и рибај колико год можеш, макар га рибао десет година, само ће од тога бити бољи. Чувај се да ти та боја не дође у уста јер би се могао лоше провести.

XLVIII. О једној жутој боји која се зове рисалгало, минерална жута.

Има једна жута боја која се зове ризалгало која је по пореклу toskanska. Међу нама се не служи том бојом једино понекад на пано-у. Није је добро имати са собом. При њеном рибању се поступа као и са осталим бојама. Потребно ју је дуго рибати са чистом водом. Чувај се ње[1]).

XLIX. О особинама жуте боје која се зове шафран.

Има једна жута боја која се справља од дроге која се зове шафран. Треба је ставити у један комад ланене тканине и имати једно пола чаше јаког сирћета у које треба ставити тај шафран и тада га рибати на камену, од њега тако постаје једна лепа боја за бојење платна и свих других врста ланених тканина. Ако хоћеш да направиш зелену боју најлепшу што ју је могућно направити, узми мало зелене боје „vert de gris" и шафрана, то јест два дела зелене и један део шафрана. За сликање траве то је најсавршенија боја која се може наћи. Она се везује за мало туткала како ћу те касније научити.

L. О жутој боји која се зове арзика.

Има једна боја која се зове арзика која је хемијски продукт и којом се мало служи.[2]) Највише се њом служе миниатуристи и више у Флоренсији него у другим местима! То је веома лака боја која се испарава на ваздуху. Није добра за зид, али се њом може служити за сликсње на пано-у. Када се меша са немачком плавом и ђалорином добија се једна лепа зелена боја. Треба је рибати као и остале боје са водом пажљиво.

LI. О зеленој боји која се зове зелена земља

Има једна зелена, природна боја, природна земља, и зове се зелена земља. Ова боја има разне особине, има

[1]) Састављена је од живог креча и арсеника.

[2]) Gumigut

мастан изглед и добра је за сликање лица, одеће, кућа и фреско, а секо, на зиду, на платни и где год хоћеш. Рибај је на исти начин као и боје о којима сам ти говорио раније, у чистој води, колико је више рибаш у толико је боља, а када јој додаш темпере на исти начин као и болусу, о чему ћу те касније учити за позлаћивање, исто може као и болус да служи за учвршћивање позлате. Знај да се стари сликари нису сем зелене земље служили другим средством за везивање позлате на пано-у.

LII. О зеленој боји која се зове азурно зелено

Постоји једна зелена боја упола природна, упола прерађена, која се прави од „немачке плаве". Немој се бринути о томе како се она прави, купи је. Овом се бојом добро ради а секо, када је мешана са жуманцетом од јајета, за сликање дрвећа, зеленила и позадине. Осветљава се када се меша са ђалорином. Ова боја је сама по себи зрната као песак. Због плаве боје мораш је мало по мало и нежно рибати. Ако сувише изрибаш плава постане прљава и пепељаста. Треба је рибати у чистој води, а кад је готова, ставити је у један суд, насути затим чисте воде на боју и промешати све то заједно. Тада ту мешавину остави да стоји сат-два или три сата и проспи воду. Зелена боја ће бити лепша. Ако је на тај начин исперeш два-три пута биће још лепша.

LIII. Како се прави зелена од орпинаи и ндига

Зелена боја се прави од два дела орпина и једног дела индига, рибају се заједно у чистој води. Ова боја је добра за колорисање штитова и копаља. Њом се такође служи за сликање на зидовима а секо. Она подноси једино мешање са туткалом.

LIV. Како се прави зелена од плаве и светло жуте

Једна зелена боја се прави од „немачког плавог" и ђалорина, добра је за зид и пано, туткалисана жуманцетом од јајета. Ако хоћеш да боја буде лепша стави у њу мало гумигута.

Прави се још једна добра зелена боја од „немачке плаве" и сока туцаних дивљих шљива. Тог сока се сипа у плаву боју две — три капљице и то је добра зелена боја, само не подноси ваздух, после извесног времена сок од шљива испари.

LV. Како се прави зелена боја од ултрамарин плаве.

Једна зелена боја се прави са ултрамарном и орпином Треба их мешати по овом правилу: узми најпре орпин и додај му ултрамарина, ако хоћеш да буде светлија, остави да орпин претеже а тамнију боју прави додавањем ултрамарина. Ова боја је добра на пано-у али не на зиду. У њу се ставља туткало.

LVI. О особинама зелене боје која се зове „сиво зелена" (vert-de gris).

Има једна боја која се зове сиво зелена која је у ствари врло зелена. Прави се хемиски од бакра и сирћета. — Ова боја је добра за сликање на пано-у, мешана са туткалом. Пази да је никид не приближиш белој боји, то су смртни непријатељи. Рибај је са сирћетом, то одговара њеном карактеру, а ако будеш хтео њом направити једну лепу зелену боју траве, видећеш да је угодна за око али да није трајна. Боље се може употребити за сликање на папиру или пергаменту туткалисана јајетом.

LVII. Како се прави једна зелена боја од зелене земље и беле Светог Јована или од беле боје од олова.

Мешајући зелену земљу са оловном белом и туткалишући је темпером од јаја, добија се једна лепа зелена боја жалфије за сликање на пано-у.

За сликање на зиду а фреско, зелена земља се меша са белом Св. Јована која се прави од чистог белог креча.

LVIII О белој боји Светог Јована

Ова бела боја је природна али прерађена боја. Прави се на следећи начин. Узми сасвим бео гашени креч. Када се он осуши и иситни у прах, стави га у један чанак и у току осам дана му мењај воду додајући увек свежу мешајући добро креч да из њега изађе сва масноћа. Тада од њега направи мале хлепчиће стави их на кров од куће да се сунчају. У колико су ти хлепчићи старији утолико је бела боја боља и светлија (бећа). Ако хоћеш да направиш боју брзо и добро узми хлепчиће када су се осушили, изрибај их на камену са водом, поново направи хлепчиће и поново их осуши, тако учини два три пута и видећеш како ће то бити лепа бела боја. Та боја се риба са водом и захтева да буде добро рибана. Може се добро употребљавати а фреско, то јест на зиду без темпере. Без те боје се не може ништа радити нити боје инкарната нити било која мешавина боја које се употребљавају на зиду а фреско. Никад не захтева никакву темперу.

XLI Оловна бела боја

Има једна боја, хемијски продукт од олова која се зове бела. То је јака жестока боја и у хлепчићима величине једне чаше. Ако хоћеш да распознаш ону која је најфинија, узми комад одоздо са хлепчића који има облик тањирића. У колико ту боју више рибаш утолико је боља. Њом се служе за сликање на пано-у. Понеки пут се њом служи и за сликање на зиду, али чувај се од ње уколико можеш, она временом потамни. Риба са са водом и подноси све врсте туткалисања. Та боја треба да ти служи као средство за осветљавање свих боја којима радиш на пано-у исто као што ти бела св. Јована служи за сликање на зиду.

LX. О особинама „немачке плаве“ боје

Плава боја је једна природна боја која се налази око жила сребра у рудницима. Има је много у Немачкој и у области Сиене Било да је у природном облику или у хелпчићима треба је иситнити највише што је могуће. Кад хоћеш том плавом да сликаш предео, треба да је рибаш мало по мало, са водом и то лежерно јер се та боја на камену понаша јако бунтовнички. Ако хоћеш њом да сликаш одећу или да правиш зелену боју као што сам ти већ говорио, треба да је више рибаш.

Та боја је добра за сликање на зиду, а секо и на пано-у. Подноси теперу од жуманца јајета, туткало и све што хоћеш.

LXI. Како се од више боја прави једна плава која замењује немачку плаву боју.

Може се правити једна светла плава боја која личи на праву. Узме се индиго, риба се у води до савршенства, меша се са мало оловне беле за пано или са белом св. Јована ако се употребљава за слику на зиду (личи много на немачку плаву) меша се са туткалом.

LXII. О особинама и начину справљања плаве боје ултрамарина.

Ултрамарин плава је једна племенита боја. Лепа и савршенија него икоја друга. Не може се сувише похвалити нити сувише говорити о њој. Њена изврсност ме присиљава да будем опширан кад о њој говорим и да надугачко објасним како се она справља. Буди пажљив јер ће ти она бити корисна и причинити у раду задовољство. Захваљујући тој боји и злату (које полепшава све радове наше уметности) постиже се било на зиду било на пано-у висок степен лепоте.

Најпре узми једа грумен плаве боје. Ако хоћеш да познаш који је грумен најбољег квалитета, узми онај који је најплављи, пошто груменови имају на себи пеге као од пепела. Онај који има најмање пепељастих флека је најбољи. Пази на то да то не буде немачка плава која вара очи и личи на смалт.

Измрви боју у авану од бронзе који треба да буде покривен да се боја неби расипала. Стави тај прах на камен од порфира и рибај га без воде. Набави једно покривено сито као што имају апотекари за просејавање прашкова, просеј ултрамарин кроз сито и поново га рибај (остатак). Не губи из вида то да ако ултрамарин више рибаш, он постаје лакши али није тако леп, тако снажан и тамније је боје. Лакши квалитет је кориснији за миниатуристе и за сликање у мешавинама са белом бојом. Кад си направио прах, узми код апотекара шест унчи борове смоле, три унче мостикса и три унче свежег воска на сваку ливру ултрамариневе плаве. Све то стави у један мањи читав лонац и истопи све заједно. Тада све то процеди у једну стаклену посуду кроз комад белог ланеног платна. Томе додај једну ливру ултрамариновог праха, и мешај све заједно и направи једну пасту у којој ће се све то стопити заједно. Да би могао радити са том пастом, добро намажи руке ланеним уљем. Ту пасту треба да оставиш да стоји најмање три дана и три ноћи мешајући је по мало сваког дана, исто тако је можеш оставити и петнајст или месец дана колико год хоћеш. Када будеш хтео да одатле извучеш плаву боју ради на следећи начин. Направи штапиће ни сувише дебеле ни сувише танке, дужине једне стопе сасвим округле по целој дужини, и добро углачане, тада узми твоју пасту из посуде у којој си је држао. Наспи на њу од прилике један тањир благог цеђа, и са штапићима, у свакој руци са по једним, преврћи, притискај и мешај пасту овамо-онамо, као што се прави тесто за хлеб, тачно на исти начин. Кад си то учинио и кад видиш да се је цеђ обојила добром плавом бојом, преспи га у један стаклени бокал, тада на пасту наспи једну исту количину цеђа и меси ту пасту као и малопре. Када се и други цеђ сасвим обојио, преспи га у један други стаклени бокал. Наспи нову количину цеђа и ако видиш да се цеђ још увек боји у плаво преспи је у нови бокал и тако ради догод видиш да паста више не боји цеђ. Тада можеш пасту бацити, она више није ни за шта.

Поређај на сто пред себе све ове стаклене бокале: то јест, прво, друго, треће, четврто мешање по реду којим си радио. — Промешај сваку посуду руком да неби плава боја остала услед таложења на дну, и тада ћеш моћи видети степене плаве боје из различитих по реду операција. Размисли о томе колико ти је потребно врста плаве боје, три,

четири. шест или колико хоћеш и обележи прве мешавине које су најбоље, зато што је плава у првом бокалу боља него она у другом. Тако, на пример ако си добио при спремању ултрамарина осамнаест бокала, а ако хоћеш да направиш три врсте плаве боје, узми шест првих бокала и наспи из њих боју у једну вазу, то ће бити једна врста плаве боје, исто тако и остале, али немој губити из вида да је ултрамарин из првих бокала најбољи и да вреди осам дуката једна унча. Она два последња вреде мало више од пепела.

Праксом треба да постигнеш да их можеш разликовати и немој у раду кварити ултрамарин доброг квалитета мешајући га са лошим. Сваког дана исцеди цеђ из бокала да би се ултрамарин могао осушити. Када се сасвим осушио према твојој подели коју си направио, стави га у пергамент, бешику ило кесу.

Ако минерал ултрамарина није био најбољи и ако после рибања боја није довољно богата. ево ти средства којим му можеш поправити тон. Узми мало туцаног кармина и мало дрвета од „campeche“ и кувај их заједно. Најпре са дрвета остружи стаклом боју, а када га будеш кувао са цеђом додај му мало алауна у кристалу. Када је све то проврило и добило боју доброг вермијона, пре него што ћеш извадити ултрамарин из вазе (када је сасвим осушен и исцеђен) наспи на њега мало овог кармина, прстом промешај све заједно и остави га на миру док се не осуши без излагања сунцу или ватри. Када је сув стави га у пакет или бешику и биће савршено добар. За овај посао је потребна једноставна вештина да би се постигао успех. То је пре посао лепих девојака него нас људи, оне су стално у кући, постојаније су и имају финије прсте. Не веруј бабама. Кад ти треба та плава, узми количину која ти је потребна, ако ти треба плава да би насликао драперију осветљавану белом, потребно је да га мало рибаш на камену, ако хоћеш њоме да слакаш пејсаж, потребно га је још мало, врло мало да га рибаш на камену, увек са сасвим чистом водом и на чисто опраном камену. Ако ти плава боја изгледа помало тешка, узми поново мало цеђа или чисте воде, сипај у суд са ултрамарином и промешај. Тако учини два-три пута и плава ће бити добро очишћена. Нећу ти овде говорити о туткалисању, причекај и ја ћу те касније научити да правиш темперу за сваку боју за пано, за зид, гвожђе, папир, камен и за стакло.

LXIII Како је потребно да умеш правити четке

Сада када сам ти говорио редом о свим бојама које се употребљавају са четком и о начину на који се оне рибају (ове боје треба чувати у затвореном сандучету и тако да буду увек влажне, покривене водом), показаћу ти како ћеш их употребљавати са или без темпере. Али, најпре ти је потребно да знаш на који се начин с њима ради, то јест, што се не може радити без четака.

Дакле, зауставимо се и позабави се најпре четкама које се праве на следећи начин:

LXIV Како се праве четке од веверичје длаке

У нашој уметности се употребљавају две врсте четака: четке од веверичје длаке и четке од свињске чекиње. Четке од веверичје длаке се овако праве: Узми репове од веверица (остале длаке ништа не вреде); они морају бити кувани, не пресни. То ће ти исто рећи и трговац кожом. Кад имаш те веверичје репове, извуци из њихових врхова длаке које су најдуже. Кад саставиш тако длаке са више репова, шест или осам, направи једну меку четку, добру за прављење позлате на пано-у, то јест за квашење како ћу ти ја по том показати.

Вратимо се једноставно репу: узми га у руку, ишчупај му из средине длаке које су најправије и најчвршће и мало помало направи од њих мале пакетиће; опери их у чаши чисте воде, пакет по пакет, скупи их и исцеди прстима, и исеци малим маказама. Када си припремио више пакета, покупи неколико њих, према томе колико дебелу четку хоћеш да направиш; једве прави од пера орла, друге од кокошијег пера, треће од гушчијег или голубијег. Када си направио ту поделу, поређавши их на подједнаку раздаљину са врховима у истом правцу, узми конац или свилу, направи дупли чвор, повежи длаке, сваку врсту посебно према величини четке која ти је потребна. Потом узми шупљину пера отвореног и сасеченог на врху, која одговара дебљини увезаног пакетића длаке, и увуци длаке унутра подешавајући да напољу остане само толика дужина колико је потребно да четка буде еластична; јер, уколико је четка краћа а мекша, утолико је боља и финија.

Тада направи један мали штапић од јаворовог дрвета, или кестеновог или каквог другог, гладак, чист и исечен у облику вретена, дебелог толико да се може увући у шупљину пера, дужине једног педља.

Сада знаш како се праве четке од веверичје длаке; истина, има их разних врста, било за прављење позлате, било за рад на фајансу, оне морају бити сасечене маказама и зашиљене на камену од порфира чим се мило истроше од употребе. Четку такве врсте треба тако везати да има са вршен врх; има их које су тако мале да се не могу замислити мање, за извесне радове и цртеже јако малих димензија.

LXV. Како се праве четке од свињске чекиње.

Четке од чекиња се праве овако: узми најпре чекињу од беле свиње (она је боља него црна), и то од домаћих свиња; направи од ње једну велику четку у коју треба да уђе једна ливра те чекиње, повезану около канапом прекривеним туткалом.

Ту четку употребљавај за кречење зидова, за квашење зидова кад хоћеш да стављаш малтер; употребљавај је док год не изгуби своју тврдоћу и док год не постане мека, и то врло мека; тада је растави и направи од ње све четке разних врста које су ти потребне. Направи четке којима су врхови длака подједнаки, а зову се „флах" четке, или дркчије, шиљате и свих величина. Потом направи дршку од дрвета као што сам ти рекао, вежи сваки пакет длака воштаним концем, увуци врх дршке у до половине увезану чекињу и настави са обмотавањем концем равномерно у правцу дршке. Све их прави на тај начин.

LXV. Начин конзервирања веверичиних репова.

Ако хоћеш да сачуваш репове од веверице, да их не поједу мољци, и да се не олињају, обмотај их глином, добро их замеси унутра, обеси их и остави. Када хоћеш да их употребиш за прављење четака, опери их добро у чистој води.

КРАЈ ДРУГОГ ДЕЛА

ТРЕЋИ ДЕО

LXVII Начин и ред којим треба радити ал фреско и колорисати лице младића

У име свете тројице, хоћу да те учим да сликаш.

По обичају почиње се са радом на зиду; зато ћу ти показати корак по корак пут који треба да следиш. Кад хоћеш да сликаш на зиду, а такав рад је најлепши и најплеменитији, узми најпре креча и песка, једно и друго добро очишћено и просејано. Ако је креч мастан и свеж, мешавина се прави од два дела песка и једног дела креча. Добро их умешај са водом у довољној количини да ти може трајати петнаест, двадесет дана. Тај малтер остави да неколико дана стоји, да из њега изађе ватра; ако је сувише плаховит, слој малтера би могао да испрска. Кад је време да ставиш слој малтера, очисти прашину са зида и накваси га добро; не можеш га сувише наквасити; узми малтер и мистрију по мистрију пређи зид у два—три слоја дотле док не добијеш равну површину. Сем тога, кад будеш хтео да радиш немој губити из вида да добро стављен слој малтера мора бити помало рапав. Тада, према сцени или фигурама, када ти се малтер осушио, узми угаљ и почни да црташ, компонујеш, постави размере служи се концем да поделиш површину[1]) и да нађеш вертикалу и хоризонталу.

Онај конац који дели површину на два дела и помоћу кога треба да нађеш вертикалу треба да има на једном крају парче олова. Тада узми један велики шестар, стави иглу од шестара на конац, и направи шестаром на доле полукруг, затим стави иглу шестара на место где се укрштају полукруг и конац од виска, и нацртај још један полукруг на више и видећеш на десној стртни да се укрштају два полукруга. Исто то направи и на левој страни и затегни један конац тако да пролази кроз оба та крста. На тај начин ћеш имати једну добру хоризонталу.

Тада нацртај угљем, као што сам ти рекао, твоју сцену или фигуру водећи рачуна о простору. Тада узми једну малу, шиљату четку од чекиње и са мало окера без тем-

---

[1]) Декоратери то зову „tringlirati".

пере, течним као вода, учврсти и исцртај фигуре, сенчећи онако како си радио акварелом кад си учио да црташ. Тада узми свежањ перја и отреси њиме угаљ са цртежа.

Када је то учињено, узми мало синопие без туткала и шиљатом, меком четком исцртај нос, очи, косу, све екстремитете и избочине у контурама фигуре; све фигуре треба да буду насликане у њиховим пропорцијама да би могао унапред знати то што хоћеш да колоришеш. Направи најпре ивицу или то чиме хоћеш да уоквириш слику. Узми малтер о коме смо раније говорили, добро измешај лопатом или мистријом да изгледа као каша. Тада одреди део слике који можеш тог дана свршити; јер када припремиш слој, мораш га истог дана и завршити. Истина, понекад зими за време влажних дана. на каменом зиду малтер сачува свежину један дан више. Али ако можеш не остављај за сутра јер рад а фреско, то јест онај за један дан, даје много чвршћи и бољи састав и најфинији могући рад.

Дакле, стави на један комад површине танак слој малтера (не сувише танак), добро га повежи са старим слојем, великом четком од чекиња наквашеном у води покваси слој малтера, затим једном даском широком као шака трљај окрећући је преко добро наквашеног малтера, тако да даска стањи слој тамо где је предебео и нанесе малтера тамо где је сувише танак, и изравна добро слој. Накваси га још четком ако је потребно и трљај по њему сасвим чистом мистријом свуда да би углачао слој. Тада стави конац по оном реду и мерама како си раније направио на малтеру који је одоздо. Претпоставимо да ћеш тог дана сликати само главу светитељке или неког младог свеца, или главу свете богородице: чим си углачао површину слоја, узми један мали суд од стакла, све твоје посуде треба да буду од стакла, у облику чаше за пиће са основом тешком и равном као неки добар тањирић, да се не би боје просипале. Узми у величини зрна пасуља тамног окера (има га две врсте: светли и тамни). Ако случајно немаш тамног окера, узми добро изрибан светли окер, стави га у чашу и узми црне боје у величини зрна сочива, и мешај је са окером. Узми мало боје светог Јована, у величини једне трећине зрна пасуља, и на врх ножа светлог цинобера; све то помешај заједно додавши воде да би боја била течна и бистра, и никаквог туткала.

Узми једну меку четку од чекиња направљену од пера од гуске, и том четком почни фигуру коју хоћеш да радиш мислећи на то да се лице дели на три дела, чело, нос и брада са устима. Мало помало цртај четком са мало боје коју у Флоренсији зову verdaccio, а у Сиени bazzeo. Када си већ оформио лице. ако ти изгледа да је изишло из пропорција или не одговара ономе што ти желиш, трљај великом четком од чекиње намоченом у води, преко малтера, и тако ћеш моћи брисати и коригирати. Тада узми мало зелене земље сасвим течне у једној другој чаши и са меком четком од чекиње почни да сенчиш испод браде и на свим другим местима која треба да буду у сенци, држећи четку између палца и великог прста, прелазећи и понављајући испод усана, носа, око очију, можда са стране око носа, мало око крајева очију и према ушима, и тако прелази нежно преко лица и руку тамо где треба да дође боја меса. Затим са шиљатом четком од веверичије длаке учврсти добро све контуре носа, очију, уста, ушију оним истим вердачиом.

Има данас мајстора који када доведу лице до овог ступња, узму белу боју растворену у води и исликају рељеф лица по реду којим желе, затим ставе још мало црвене на усне и на образе, затим течним акварелом боје меса пређу преко свега тога и лице је насликано; још појачају рељеф мало са белом бојом. Такав начин није лош. Други пређу лице најпре са локалним тоном меса и потом га моделирају са мало вердачиа и бојом меса, ретуширајући белим и све је готово. Ови начини су оних људи који мало знају.

Буди уверен да је ово што ћу ти показати о начину колорисања, најисправнији начин, тако да га је велики мајстор Ђото сматрао добрим за себе. Он је имао за ученика Флорентинца Тадеа Гадиа за време 24 године, био је његов љубимац. Тадеов је наследник био Ањоло, а Ањолу сам ја био ученик дванаест година и он ме је научио том начину сликања којим је он радио свеже, лепше и боље него његов отац Тадео.

Узми најпре једну чашу; метни у њу сасвим мало беле боје светог Јована и светле Cinabreze исто толико. Разреди их чистом водом и четком од чекиње као раније пређи на лицу она места која си сенчио зеленом земљом, проширивши ту црвену боју на усне и јагодице на образима. Мој учитељ је стављао то руменило образа више ка ушима него ка носу ради појачавања моделације лица. Стопи то руменило јагодица са бојом која га окружује. Тада узми три чаше у којима ћеш направити три различита ступња боје, то јест, најтамнију, упола светлију, од оне прве црвене боје, и две друге постепено светлије. Тада узми чашу најсветлије боје и четком од чекиње сасвим меком, узми те боје меса, исцеди четку прстима, и почни да исликаваш сав рељеф на лицу. Потом узми чашу са бојом средње светлине (полутона) сликај том бојом средње осветљена места како на лицу, тако на рукама, ногама и грудима када сликаш голо тело. Тада узми чашу са трећим степеном боје и том бојом сликај најтамније сенке

заустављајући се онде где је мешавина одузела зеленој боји њен валер; на такав начин пређи лице неколико пута, стапајући једну боју са другом, све док ти предмет не буде солидно покривен и исправно дат. Ако хоћеш да ти слика блиста од свежине пази да не прелазиш четком преко различитих степена боје сем ако хоћеш да их нежно и вешто стопиш. Радом и праксом ћеш стећи вештину, што нећеш моћи добити читањем ове књите. Када си поставио ове тонове меса, направи још једну, још светлију, скоро белу и њом пређи капке на очима, на испупчењима носа, браде и истакнутим угловима ушију. Једном четком од веверичије длаке полусувом, чистом белом бојом насликај бело у очима, врх носа и мало око ивица уста; ова испупчења треба да радиш са финоћом. Узми у другој чаши мало црне и са истом четком оивичи контуре очију изнад светле партије; нацртај ноздрве и удубљења у ушима. Узми у једној другој чаши тамне синопие, насликај контуре испод очију, контуре носа, очне капке, уста и сенку испод горње усне која треба да је мало тамнија него доња усна. Пре него што поставиш те контуре истом четком и вердачиом ретуширај косу. Истом четком и белом бојом насликај осветљена места у коси, затим једним акварелом од светлог окера благо стопи у целину тонове у коси као што си радио на лицу, четкицом са тамним окером тражи рељетност косе у сенкама, а танком четкицом светлим окером и белом светог Јована насликај светла места у коси. Најзад исцртај танко синопием контуре и форме косе као што сам ти рекао када си сликао лице.

Оволико ће ти бити довољно да насликаш лице млађег човека.

LXVIII Како се колорише а фреско лице старца

Кад хоћеш да сликаш лице старог човека, треба да радиш истим начином као што си сликао лице младог, само што твој „вердачио" мора бити мало тамнији, исто тако и боја меса. Пређи у раду исти пут којим си ишао сликајући главу младића, исто тако и за руке, ноге и груди. Претпостављам да старац има седу косу и браду. Када си их нацртао „вердачиом" и белом бојом шиљатом четком од веверичије длаке, узми у једној чаши беле боје светог Јована и мало црне, измешај то и начини да буде течно, и једном меком добром четком од чекиње покриј широко, површински браду и косу; једном мало тамнијом мешавином исликај сенке; затим узми једну малу шиљату четку од веверичије длаке, формирај рељефност косе и праменове браде. Том истом бојом можеш слнкати и лице.

LXIX Начин колорисања разних врста браде и косе а фреско

Ако хоћеш да сликаш косе и браде разним бојама, биле оне боје сангвина црвене или црне, које ти хоћеш потсликај их увек белом и вердачиом и превуци их (лазирај) локалним тоном како сам те малопре научио. Треба само да знаш коју боју хоћеш, а кроз праксу ћеш лако наћи начин да их направиш.

XLX Мере које треба да има савршено пропорционално људско тело

Пре него што одемо даље обрати пажњу на тачне пропорције људског тела које ћу ти изложити. О пропорцијама женског тела нећу ти говорити, оно нема ниједну правилну пропорцију. Најпре, као што сам ти већ рекао, лице се дели на три дела: један део чело, други део нос, и трећи део од носа до браде; од корена носа, преко целе дужине ока, један део, од краја ока до краја уха, један део; од једног уха до другог. дужина лица. Од браде до гркљана, до почетка врата једна од три мере; врат, дужина једне мере; од јамице на врату, међу кључњачама, до врха рамена, једна дужина лица; од рамена до лакта, једно лице, од лакта до чланка на руци једно лице и једна од три мере; шака у свој дужини једно лице. Од рупе на врату (међу кључњачама) до рупе на стомаку, једно лице; од пупка до препона једно лице; од препона до колена, два лица; од колена до чланка на нози, два лица; од чланака до стопала (до земље) једна од три мере; дужина стопала, једно лице.

Висина човека је равна распону раширених руку. Рука са шаком допире до средине бедра. Човек има у висину осам и две трећине лица. Човек има са леве стране једно ребро мање него жена. У свим људима налазе се кости. Полни орган треба да буде оне величине која је пријатна женама; тестикуле треба да буду мале лепог облика и свеже. Леп човек треба да буде црн а жена бела.

Нећу ти говорити о неразумним животињама, пошто оне, изгледа, немају одређених пропорција. Копирај их и цртај по природи колико год можеш. Видећеш, за све ово ти је потребно много праксе.

LXXI Начин којим се а фреско колорише одећа

Дакле, вратимо се једноставно нашем сликању на зиду-а фреско. Било којом бојом да хоћеш да сликаш одело, по' требно је да га најпре брижљиво исцрташ вердачиом, догод твој цртеж не буде јасан и одмерен. Потом, ако хоћеш дра-

перију белу, црвену, жуту или зелену, узми три чаше за боју. Претпоставимо да си изабрао црвену боју; узми цинобрезе и мало беле боје светог Јована, то ће бити један од тонова, раствори је добро водом. Остала два тона од којих ће један бити светао, то јест, додаћеш му беле боје, а другог ћеш направити мешејући боју из прве и друге чаше. Тако ћеш имати три тона. Сада узми први тон, то јест најтамнији. Једном четком од чекиња мало широм и шиљатом, сликај наборе на драперији тамо где је најтамнија сенка, никад немој сенком прелазити половину фигуре; тада узми средњи тон, покриј наборе делећи сенку, приближујући ова два тона и стапајући их до најтамнијих сенки. Затим тим полутоном сликај сенке и рељефност фигуре, пазећи увек на облик тела. Тада узми трећи, најсветлији тон, и ради њиме на исти начин као и пре, покривајући наборе, њихов покрет и сенку; тако ствараj рељефност набора пазећи на положај сваког набора цртајући их добро и са осећањем, једним солидним занатом. Када си прешао два три пута фигуру сваком бојом, имајући стално у виду да ниједан тон не излази из свога места и не продире један у други изузев ако их стапаш тамо где се сливају радећи све брижљиво; узми једну другу чашу са бојом светлијом од најсветлијег од твоја три дотадашња тона, осветли њоме наборе у целини; затим чистом белом бојом заврши форму која се више истиче; чистом цинобрезом сликај најтамније партије, заврши контуре и одело које си сликао биће завршено како треба. Гледајући како се то ради боље ћеш разумети него читајући. Кад си насликао своју сцену или фигуру пусти је да се суши док креч и боја не буду сасвим суви, а ако ти буде било потребно да насликаш драперију „а секо“ ради по следећој методи.

LXXII Како се колорише на зиду „а секо“ и темпером

Све боје које се употребљавају у сликању а фреско, могу такође служити и за „секо“ док међутим, има боја добрих за сликање а секо којима се не може сликати фреско. Такве су боје орпин, цинобер, немачко плаво, миниум, блајвајс, vert de gris и лак. Боје које се употребљавају а фреско су: бело светог Јована, Gialorino црно, окер, цинабрезе, синопиа, зелена земља, аметист. Боје којима се слика а фреско захтевају мешавину са белом светог Јована, зелене кад хоћеш да остане зелено — Gialorino и белу боју ако хоћеш да правиш боје жалфије. Оне боје које се не употребљавају у сликању а фреско мешају се са оловном белом, Gialorinom и понекад орпином, али овом последњом ретко; сматрам да је ова последња излишна.

Да би направио плаво осветљено белом бојом, узми опет три чаше за боју као што си радио за сликање лица и драперије бојом цинабрезе. И овог пута ћеш радити као и пре, једино што ћеш место беле боје од креча употребити оловну белу боју и додаћеш му темперу.

Има два добра начина за прављење темпере али је један бољи од другог. По првом начину узми жуманце и беланце од јајета, стави у њих неколико комадића гранчица од смокве и све заједно добро измути, сипај ту темперу у чаше са бојом, ни сувише ни премало, као што се вино разблажује водом, тада можеш употребљавати те боје, била то бела, зелена или црвена на исти начин како сам ти то показао за сликање а фреско и исто као и а фреско сликај темпером одећу, једино што нећеш чекати да ти се боје суше. Ако би ставио сувише темпере боја би пуцала и љуштила се са зида. Буди паметан и испробај ствари.

Рекао бих ти да, пре него што почнеш да сликаш црвеном или било којом другом бојом, узмеш један добро опран сунђер и једно жуманце од јајета које ћеш са белом бојом измешати у две чаше чисте воде, и тим сунђером, упола натопљеним, том темпером пређеш равномерно преко целе слике коју хоћеш да радиш „а секо“ или да њом полепшаш орнаменте у злату; када си то учинио можеш сликати преко тога слободно како хоћеш.

Друга врста темпере се прави само од жуманца од јајета. Знај да је универзална. На зиду, на пано-у; а фреско је не треба сувише стављати, али ти буди паметан и држи се средњег пута. Пре него што пођемо даље хоћу да ти покажем како се том темпером слика „а секо“, као што си чинио сликајући фреско бојом цинабрезе. Овог пута ћу те учити да то радиш ултрамарином. Узми по обичају, три чаше: у прву стави два дела ултрамарина и један део оловне беле; у трећу два дела оловне беле и један део ултрамарина, мешај и их са темпером као што сам ти рекао, затим узми једеу празну чашу, то јест која треба да буде пулутон, друга по реду, наспи у њу боје подједнаку количину из прве као и из треће чаше и добро измешај меком и фином четком од чекиње. Првом бојом, која је најтамнија, сликај сенке, наборе на драперијама који су најтамнији, по том узми полутон и њиме сликај тонове између сенке и најсветлијих партија које претављају испупчења у рељефу. Затим узми трећу боју (најсветлију), покриј и заврши наборе који су најиспупченији, мешај их добро једну са другом стапајући боје и моделирајући њима на исти начин као што сам те учио у сликању а фреско. Тада поново узми најсветлију боју додај јој беле и темпере, и сликај њоме рефлексе драперије у светлости. А са мало чисте беле боје направи

поједине најјаче рефлексе према томе како захтева човечје тело испод драперије. Чистим ултрамарином сликај у наборима најтамније сенке и постави контуре, те тако тим начином покриј лако целу одећу према месту и боји стапајући боје нежно не дотичући и не трљајући их у једном слоју, и биће добро урађено. На исти начин се слика лаком и сваком другом бојом која се употребљава а секо.

LXXIII Начин на који се, прави боја виолет.

Ако хоћеш да направиш лепу виолетну боју, узми фини лак и ултрамарин, подједнако и једне и друге и мешај их са темпером. Тада узми три чаше као и горе и остави у чаши мало те боје за најтамније сенке, а од остале боје направи три тона за моделирање драперије, градирајући тонове тако да је сваки светлији један од другог.

LXXIV Начин сликања љубичастом бојом а фреско.

Ако хоћеш да направиш боју виолет за сликање а фреско узми индиго и аметист; мешај их без темпере као што си већ радио, направи од њих четири степена: толико ће ти бити довољно за сликање одеће.

LXXV Како се може надоместити ултрамарин у сликању а фреско.

Ако хоћеш да сликаш одећу а фреско тако да личи на ултрамарин плаво, узми индиго са белом Светог Јована, направи оне степене тонова као и раније, а на најсветлијим местима пређи а секо ултрамарином.

LXXVI Како се може сликати одећа а фреско виолет бојом која личи на лак.

Кад хоћеш да а фреско насликаш одећу виолет бојом која изгледа као да је сликана лаком, узми аметиста и беле боје светог Јована, направи степене тонова као што смо раније рекли, мешај их, стопи заједно, затим а секо ретуширај и постави акценте чистим лаком мешаним са темпером.

LXXVII Како се колорише а фреско одећа зелене боје која се прелива.

Ако хоћеш а фреско да насликаш одећу анђела која се прелива, покри површину одеће са два тона меса светлим и тамним, стапајући, их лепо једног с другим; сенке у тамнијим партијама ћеш сликати ултрамарином, а светле партије

ћеш сенчити зеленом земљом; затим ћеш ретуширати а секо. Пази на то да сав рад а фреско мора бити изведен савршено и ретуширан а секо темпером. Светле рефлексе на тој одећи сликај а фреско на исти начин као што сам те научио да радиш остале.

LXXVIII Како се слика а фреско одећа која се прелива, звана „signerognollo"

Кад хоћеш да сликаш а фреско одећу која се прелива, узми бело светог Јована и црне, направи једну сиву боју која се зове signerognollo: њом покриј површину, светла места осветли Giallorinom или белом светог Јована; за сенке узми црну, бистер или тамно зелену боју.

LXXIX Сликање одеће која се прелива бојом лака а секо

Кад хоћеш да сликаш секо бојом која се прелива, сликај подлогу лаком, светла места бојом меса или ђалорина (светло жутом) и сликај сенке било чистим лаком било са виолет бојом, све са темпером.

LXXX Сликање одела боје окера који се прелива, а фреско или а секо

Кад хоћеш да сликаш одећу која се прелива а фреско или секо, покриј је окером; осветли светле партије белим а сенке у светлијим партијама зеленим а у тамнијим црним, виолет или тамно црвеним.

LXXXI Сликање фреско или секо одеће зване „berettino"

Да би насликао „berettino" узми црне и окера, то јест два дела окера и један део црне. Направи степене тонова као што сам те раније учио, за фреско исто као и за секо.

LXXXII Сликање одеће а фреско или секо бојом „berettino" која одговара боји дрвета

Да би насликао боју дрвета, узми окера, црне и синопие, два дела окера, а црне и црвене заједно у количини једног дела, направи од тога неколико ступњева за фреско, а за секо са темпером.

LXXXIII Сликање одеће немачком плавом, ултрамарином или „manteau de sainte Vierge"

Ако хоћеш да сликаш огртач свете Богородице немачком плавом, или сваку другу одећу коју хоћеш да насликаш једном солидном плавом бојом, покриј најпре а фреско огртач или одећу синопиом и црном, два дела синопие и један део црне; али најпре удуби контуре цртежа једним гвozденим шиљком или ексером, затим за фреско узми добро растворену цеђом или водом немачку плаву коју си такође мало обрадио обазриво на камену. Затим ако је плава пуна и добра боја, стави у њу мало раствореног туткала, ни сувише јаког, ни сувише слабог; о њему ћу ти говорити мало касније. Стави у ту плаву још и једно жуманце од јајета; ако би ти плава боја била мало светла, стави у њу црвено жуманце какво имају јаја од кокоши са села. Све то измешај меканом четком од чекиње; пређи том бојом одећу у два три слоја. Када је површина добро покривена и све се осушило, узми мало индига и црне и осенчи наборе у драперији најбоље што умеш, покривајући површину сенки по неколико пута врхом четке. Ако хоћеш да на коленима или на другим избочинама осветлиш рељеф, можеш то учинити врло просто на тај начин што ћеш шиљатом дршком од четке састругати боју на том месту. Ако хоћеш да насликаш пејзаж или да сликаш одећу бојом ултрамарина, туткалиши га на исти начин као немачку плаву и стави га на слику у два три слоја. За сенчење набора узми мало финог лака и мало црне, туткалиши жуманцетом од јајета. Осенчи наборе племенито и најчистије што можеш, лаком и ниједном другом, и сликај најмање сенки што можеш јер ултрамарин тешко подноси присуство осталих боја.

LXXXIV Сликање а фреско или секо црне одеће калуђера или попова

Ако хоћеш да сликаш црни огртач калуђера или попа, узми чисту црну боју, направи од ње три ступња, као што сам те већ раније учио; употреби је тако а фреско а за секо јој додај темпере.

LXXXV Добар начин за колорисање планина а фреско или секо

Кад хоћеш да сликаш а фреско или секо планине, направи једну врсту „вердачиа" састављеног од једног дела црне и два дела окера. Направи ступњеве разних боја за фреско са окером, без темпера, а за секо са оловним белим и темпером. Насликај на планини сенке и светлост по истој логици као што си сликао и фигуре. Ако хоћеш да планине

изгледају удаљене сликај их тамнијим бојама, а светлијим ако хоћеш да изгледају ближе.

LXXXVI Начин сликања дрвећа, траве, зеленила а фреско и а секо

Ако хоћеш ове планине да украсиш шумарцима, дрвећем и травом, сликај најпре стабло дрвета црном бојом са темпером, а фреско се тешко ради. Затим припреми боју лишћа, тамно зелену или плаво зелену; зелена земља није за то погодна. Изради добро лишће понављајући неколико пута, затим направи једну зелену боју са „ђалорином" (neapelgelb) која ће бити мало светлија; сликај њом лишће, али мање, и почни да назначујеш врхове лишћа. Најзад најсветлије партије врхова на листовима покри чистом светлом жутом бојом, и видећеш како ће ти дрво бити рељефно. Пре свега када си насликао црном бојом стабло дрвета, исцртај гране, стави одоздо лишће а потом плодове; у трави насликај који цвет и мале птичице.

LXXXVII Како треба сликати куће а фреско и а секо

Кад хоћеш да сликаш зграде нацртај их у величини коју желиш, служећи се канапом разапетим преко твојих линија. Покри их а фреско или а секо течним вердачиом или зеленом земљом. Можеш сликати једну виолет, другу cignerognollo, једну зелену, другу сиву, и тако у свим бојама које ти се свиде. Тада узми један дугачак прав лењир са усеченом једном ивицом да са те стране не додирује зид, да не би повлачећи уз њега четкицом правио мрље. Тако ћеш моћи са задовољством сликати украсне орнаменте на зградама, као на пример базе, колоне, капителе, фронтоне, олтаре и све врсте украса који су један важан део наше уметности који се морају радити са љубављу. Немој сметати с ума да исти пут којим си ишао кад си сликао светло и сенку на фигурама, треба да следиш и код сликања архитектуре. Из истог разлога украси које сликаш горе на згради треба да силазе смањујући се одозго надоле; украси у средини конструкције на полуфасади треба да буду свуда равни и слични; а они на пиедесталу или на бази зграде треба да се издижу у складу и пропорцијама нагиба линије која је горе на врху.

LXXXVIII Како се по природи црта планина

Ако хоћеш добро да насликаш планину тако да она изгледа природно, узми неколико великих каменова који имају пуно прелома, који нису углачани, цртај их по природи и постављај им сенку и светло по твојој вољи.

ЧЕНИНО ЧЕНИНИ

ТРАКТАТ О СЛИКАРСТВУ

2

Штампано као рукопис!

С француског превела
ИВАНКА ПРИКЕЛМАЈЕР

ТРАКТАТ О СЛИКАРСТВУ ЧЕНИНА ЧЕНИНИЈА

ДРУГА СВЕСКА

ШТАМПАРИЈА „КУЛТУРА“, БЕОГРАД

ЧЕТВРТИ ДЕО

LXXXIX Како се ради уљем на зиду, на паноу, гвожђу, и на чему год хоћеш

Пре него што одемо даље, хоћу да те научим да сликаш уљем на зиду или паноу, сликарству које је у употреби код Немаца, а исто тако на гвожђу и камену; најпре позабавимо се сликарством на зиду.

XC Како треба почети рад уљем на зиду.

Стави на зид један слој малтера као што си радио кад си се спремао да сликаш a fresco, само што га нећеш ставити комад по комад него одједном преко целе површине на којој ћеш сликати. Нацртај потом угљеном сцену и учврсти цртеж мастилом, вердачиом и темпером. Када си то учинио, припреми мало сасвим течног туткала. Још је боље за темперу умећено јаје у једној чинији са млечним соком од смоквиних гранчица, чему ћеш додати чашу чисте воде. Тада било сунђером, било неком четком пређи у једном слоју том темпером, преко целе површине коју ћеш сликати, и остави да се суши најмање један дан.

XCI Како се спрема уље за темперу и како се кува на ватри за справљање грунда

Међу осталим корисним стварима које треба да знаш о грундирању као и о другим поступцима, треба да умеш припремити ово уље. За ову сврху узми једну, две, три или четири ливре уља од ланеног семена; стави га у једно ново казанче; уколико је оно од стакла утолико боље. Направи једну малу фуруницу са округлим отвором, који у потпуности затвара казанче то стога, да неби ватра одоздо продирала јер би иначе ватра радо ишла туда и тако доводила у опасност и уље и кућу. Кад си поставио фуруницу одржавај у њој благу ватру. Уколико будеш уље полагано кувао утолико ће бити боље; кувај уље док му се запремина не смањи за половину; онда ће бити добро. Кад хоћеш да правиш грунд уљем које је тако искувавањем смањено за половину, додај на сваку ливру уља по једну унчу течног светлог верниа доброг квалитета.

Овај препарат је добар за грундирање.

XCII Како се прави добро и савршено уље сушењем на сунцу

Ово уље које си правио може се направити и на један други начин и то тако да је савршено за сликање. За грунд није потребно друго од онога што је кувано на ватри. Стави ланено уље у једно бакраче од бронзе или бакра и за време летње жеге изложи га на сунце. Ако га будеш држао на сунцу док год се не смањи за половину, биће савршено за сликање. Знај да сам га налазио у Флоренци тако лепог и тако доброг да се не може замислити боље.

XCIII Како треба рибати боје за сликање уљем и како их треба употребити на зиду

Почни са рибањем боју по боју као што си радио кад си их спремао за фреско. Само уместо што би их рибао са водом, требаће да их рибаш са овим уљем; а када си то учинио са сваком бојом, (све боје примају уље изузев беле св. Јована) стави их у мале посуде од олова или калаја. Ако их не будеш могао набавити, узми стаклене, стави у њих изрибане боје и остави их у једно сандуче да би се одржале у чистом стању. Затим четком од веверичије длаке, кад хоћеш да сликаш одећу у три тона, раздели тонове на три ступња као што сам већ говорио и сликај њима на слици стављајући сваки на своје место, спајајући добро једну боју са другом, радећи густом бојом. Причекај неколико дана и онда пређи поново; осмотри добро да ли је површина лепо покривена и пређи је још једном ако је потребно. На исти начин ради и кад сликаш тело и све друго што хоћеш да насликаш, планине, дрвеће и било шта. Требаће ти такође једно лимено или оловно чанче висине једног палца. Напуни га до половине уљем и ту стављај четке да ти се не би сушиле.

XCIV Како треба радити уљем на гвожђу, дрвету или камену

Можеш такође сликати на гвожђу, на свим врстама камена, на свим врстама дрвета, увек претходно туткалисаним, такође и на стаклу и на чему год хоћеш да сликаш.

XCV Начин прављења орнамената на зиду златом или калајем

Сада када сам ти показао како се слика a fresko, a секо, уљем, научићу те како се праве орнаменти на зиду позлаћеним или белим калајем или танким златом. Пази на то да употребљаваш сребро што је могуће мање јер оно не траје и поцрни, било на зиду или на дрвету; мења се пре кованог калаја или калаја у листовима. Чувај се такође имитације злата које постаје одмах црно.

XCVI Како се треба увек служити финим златом које има лепу боју

Већина сликара имају обичај да раде орнаменте на зиду позлаћеним калајем зато што то мање кошта. Али ја ти дајем следећи савет: труди се да увек правиш позлату финим златом и да се служиш добрим бојама, а посебно ако сликаш богородицу. Ако ми будеш одговорио да си сиромашан и не можеш поднети трошак, ја ти кажем: ако радиш добро, ако употребиш неопходно време за остварење својих дела, ако употребљаваш добре боје, стећи ћеш такав углед да ће ти неки богат човек помоћи и платиће ти за сиромаштво, а твоје име доброг колористе биће такво да тамо где би један мајстор добио један дукат за слику, ти ћеш добити два. Тако ћеш бити награђен за свој труд. Као што каже пословица било како да дуго радиш посао незграпно, нећеш зарадити пара. Ако ипак не будеш био плаћен, Бог и Богородица ће ти наградити душу радошћу а тело здрављем.

XCVII Како треба сећи позлаћени калај за прављење орнамената

Кад треба да правиш орнаменте позлаћеним или белим калајем, и ако ти буде потребно да га сечеш ножем, припреми најпре једну добро углачану даску од ораха, трешње или шљиве, лаку али не сувише, четвртасту и у величини једног краљевског табака. Течним верни-ом грундирај даску и стави на њу комад глатког и равног калаја: тада уз помоћ лењира ножем који има добар врх сеци калај у оној ширини који ти је потребан за прављење фризова било да ће они бити од чистог калаја било да ће бити толико широки да на њима можеш сликати црном или другим бојама.

XCVIII Како се прави зелени калај за израду орнамената

Да би још украсио ове фризове узми боју vert de gris рибану са ланеним уљем, и премажи њом лист белог калаја, док не добије лепу зелену боју. Остави га да се добро осуши на сунцу. Тада га стави на дрвену плочу помоћу верни-а: Сеци га ножем ако будеш хтео да од њега правиш розете или лепе мале орнаменте, премажи плочу верни-ем, стави розете а затим их прилепи на зид. Ако будеш хтео да правиш звезде од финог злата или дијадеме за свеце, или орнаменте на ножевима, треба најпре као што сам ти већ рекао да ставиш злато на позлаћени калај.

XCIX Како се прави позлата на калају и како се ради са том позлатом

Калај се позлаћује следећим начином: Припреми једну чврсту даску дугу 3—4 лакта; намажи је машћу или лојем; стави

на њу бели калај; затим течношћу која се зове „позлата“ пређи калај неколико пута и руком га распростри равномерно по површини. Осуши га на сунцу. Када је скоро суво, кад је површина калаја још сасвим мало лепљива, припреми листиће злата и њима покри калај; потом га углачај сасвим чистом ватом. Скини калај са даске а када ти буде потребан узми поново свој течни верни. Од овог позлаћеног калаја ћеш правити све предмете који су ти потребни.

C Како треба правити, сећи и причвршћавати звезде у раду на зиду

Најпре си исекао све звезде по реду, према томе где треба да их ставиш, тада на плаву површину где треба да дође звезда стави једну куглицу воска и на то причврсти звезду онако како си је исекао на дасци. Знај да се тако постиже бољи изглед са мање злата него кад би правио позлату на малтеру.

CI Како се позлаћеним танким калајем могу правити ореоли светаца на зиду

Осим тога када хоћеш да правиш ореоле светаца без малтера, нарочито ако си сликао a fresko, узми један шиљак и њиме удуби око главе контуре које су ти потребне. A seco премажи ореол вернијем, стави на њега позлаћени или златом покривени калај, притисни га руком и залепи на верни, видећеш како су се појавиле на њему контуре које си исцртао оним шиљком. Тада врхом врло оштрог ножа опсеци калај. Тако исто учини и за остале радове.

CII Како се може на зиду малтером направити рељефан ореол

Знај да се ореоли могу правити и на свежем малтеру тако да буду рељефни, помоћу једне мале мистерије, на следећи начин: Када си исцртао главу фигуре, узми шестар, опиши њиме круг ореола; затим узми мало креча који је мастан, добро измлевен и умешен као путер или паста и њиме премажи око главе круг, тако да је паста према глави тања а према ивици дебља; када си добро уравнао ту површину, узми поново шестар и исцртај још једном чисто ивицу ореола и врхом ножа је обрежи, следећи линију коју си направио шестаром; тиме ће твој рељеф бити готов; имаћеш још само да једним шиљком од тврдог дрвета направиш зраке око ореола. Овим се начином ради на зиду.

CIII Како се од сликања на зиду прелази на сликање на пано-у

Кад хоћеш да правиш украсе на фигурама од калаја, можеш их правити малтером. О томе ћу ти касније говорити детаљније (тај начин можеш употребити на зиду, на пано-у, стаклу гвожђу и

свуда). Описаћу ти оне који су солидни и који могу опстати на ваздуху, ветру и води, оне које треба и оне које не треба верниратi.

Али вратимо се сликању и од сликања на зиду пријђимо сликању на платну или пано-у, најфинијем и најлепшем дêлу наше уметности;
и буди уверен да онај који је најпре научио да слика на зиду а потом на пано-у никад неће бити тако савршен мајстор као онај који је почео сликање на паноу а потом на зиду.

Крај четвртог дела

ПЕТИ ДЕО[1])

CIV

Ево ти да знаш колико је времена потребно за учење. Прво ти треба једна година да научиш елементарни цртеж који изводиш на таблицама. Шест година ти је потребно да останеш са мајстором у његовој радионици да би ушао у ток свих грана које припадају нашој уметности, почињући са трљањем боја, кувањем лепка, мешањем гипса, вежбајући се у припремању паноа, премазивању, полирању, позлаћивању и извлачењу тачкасте линије. Затим, да би проучио боје, украсио их лаковима, правио драперије од злата и упустио се у рад на зиду, треба ти још шест година, за које ћеш време стално цртати, не напуштајући цртеж ни празником ни радним даном. Тако се природа, сталним навикавањем, преображава у добро искуство. Доцније, ма којим путем кренуо, не надај се да ћеш достићи савршенство. Има их много који кажу да су научили уметност и без рада са мајсторима. Не веруј им. Дају ти као пример ову књигу: макар је проучавао дан и ноћ ако не одеш код неког мајстора да вежбаш, нећеш никад постићи ништа што би могло да се уврсти међу дела великих сликара.

CV Како се прави лепак од теста

У име Свете Тројице коју треба увек призивати као и Девицу Марију, пре него што почнеш да радиш на пано-у, треба да поставиш основу, хоћу да кажем лепкове, којих има врло разних. Има један који се прави од куваног теста, који је добар за израђиваче хартија, за књиговесце, за слепљивање једног листа за други и за причвршћивање калаја на хартију. Понеки пут се њиме служи за лепљење хартије кад се праве „чипке". Овако се прави: припреми посуду пуну чисте воде, добро је загреј. Кад је скоро проврила, узми добро просејано брашно и стављај га мало по мало у посуду стално мешајући штапићем; нека проври, али пази да не буде сувише густо; скини са ватре и изручи у један чанак. Ако хоћеш да ти се не убуђа, мало посоли и служи се њиме кад ти је потребно.

[1]) Ченино овде даје веку врсту уџбеника о лепковима и њиховој употреби. Он је овде прилично опширан, зато што су у његово време били врло потребни за темпере.

CVI Како се прави лепак за лепљење каменова.

Постоји један лепак који је добар за лепљење каменова. Он се прави од кита, и свежег воска и добро просејане мермерне прашине; све то треба да је добро промешано на ватри. Узми камен, очисти га од прашине, загреј га добро и загреј овај лепак. Он ће одолевати ветру и води чак и ако лепиш њиме точило, млинско коло или камен за трљање боја.*

CVII Како се прави лепак за лепљење стаклених посуда

Постоји један лепак који је добар за лепљење чаша, тестија, или других лепих дамских судова и финог фајанса, кад се разбију. За овај лепак узми течног лака, мало оловног белог и бакарног оксида; помешај унутра мало боје које је разбијена посуда. Ако је плава, узми мало индига, ако је зелена, додај мало више бакарног оксида итд.: добро изрибај све ове састојке, што ситније можеш, покупи комадиће своје разбијене вазе или чаше, макар их било и хиљаду, састављај их, стављајући вешто овај лепак, остави да се неколико месеци суши на ветру или ваздуху, и наћићеш да је посуда јача и отпорнија на оном месту где је био прелом него тамо где је читава.

CVIII Како се употребљава лепак од рибе и како се раствара.

Постоје један лепак који се назива рибљим лепком и који се прави од разних врста риба. Довољно је само ставити комадић у уста, а затим јако протрљати по хартији или пергаменту па да се чврсто залепи. Истопљен, добар је за лепљење лаута и нежних ствари прављених од картона, дрвета или кости. Кад га стављаш на ватру, додај сваком комадићу пола чаше чисте воде.

CIX Како се прави јарећи лепак[2] и како се раствара. За шта је добар?

Постоји један лепак који се назива лепак у комадима, који се прави од комада јареће њушке, ногу, жила и коже. Треба га правити у марту или јануару када су велике хладноће или јаки ветрови и пушта се да кључа у чистој води све док не ухври на половину; затим се ставља у плитке посуде као што су земљане чиније или вандле; остави се да стоји једну ноћ затим се ујутру сече на кришке као хлеб и оставља на асуре да се суши на ветру, без сунца; биће изврстан лепак. Овај лепак употребљавају сликари и седлари и велики број мајстора, како ћу ти доцније показати. Он је добар и за столаре и много других ствари. Детаљно ћу ти све рећи за што можеш да га употребиш; како се меша са гипсом, како са бојама за темперу, како га употребљаваш за прављење лаута, како за мозаик, како се њиме служи за лепљење дрвећа, лишћа и рељефа на гипсу. Он је добар за многе ствари.

[2]) Јарећи лепак, који још и данас носи то име у многим крајевима Италије, врло је јак лепак.

CX Савршен лепак за препарирање слика и паноа гипсом

Постоји један лепак који се прави од отпадака пергамента добро испраних и потопљених у воду један дан пре него што се кувају. Кад их бациш у чисту воду кувај их дотле док од три дела не остане један. Када немаш јаког лепка, желео бих да се служиш само овим да би поставио слој гипса на слику. Нема на свету бољег.

CXI Лепак који је добар за прављење плавих темпера и других боја[3])

Овај лепак који се прави од отпадака пергамента и који куваш док не узври на трећину, је лепак, запамти то, чист као кристал и добар за прављење тамно плавих темпера; а ако си поставио поља бојама које нису добрим лепком замешане, превуци их једним слојем овог лепка, он поново раствори боје и учврсти их, тако да можеш да их пласираш како ти је драго ако су на паноу па чак и на зиду. Да није посан био би добар и за мешање гипса, но гипс којим се везује злато тражи мастан лепак.

CXII Како се прави лепак од креча и сира

Постоји један лепак који употребљавају мајстори дрводеље. Он се прави од сира који је смешан у води. Рибај га тучком обема рукама додајући му помало негашеног креча. Ако га ставиш између два комада дрвета одлично ће их залепити. Оволико ти је довољно за прављење лепкова свих врста.

Крај петог дела

[3]) Вазари каже да су се стари мајстори служили овим лепком као темпером за плаве боје, зато што их жута боја жуманцета чини зеленим. Наш аутор, који је и сам имао искуства, препоручује га овде из других разлога; јер у глави CXII, он препоручује жуманце за плави азур, иако врло мало; а у глави XXXIII, он тражи да се азурна боја замеси целим жуманцетом и то оним од сеоских кокошију које је црвеније.
(Тамброни)

ШЕСТИ ДЕО

CXIII Како треба почети рад на плочи или паноу.

Сад можемо да радимо на паноима, да правимо плоче. Најпре, пано треба да буде направљен од дрвета које се зове липа, или врба, и да се добро изабере. Погледај је ли површина паноа глатка, да ли има чворова или неких недостатака, да се не налазе масне мрље. Ако их има, стружи док масноћа нестане. Немогуће ми је да ти дам други лек.

Гледај да дрво буде сасвим суво, и ако су твоје даске или дрвени листови такви да можеш у бакрачу да их куваш, они никад неће пуцати.

Вратимо се на чворове и остале недостатке које би могла да има површина паноа. Узми густог лепка, отприлике колико за једну чашу воде, стави два комада у чинију која је добро очишћена од масти, затим стави у једну зделу струготине од дрвета и замеси је тим туткалом; тиме испуни рупе и чворове, поравнај парчетом дрвета и остави. После греби шиљатим ножем да би све то изравнао са површином паноа. Погледај да не вире главе ексера или врхови гвожђа, и добро их укуцај у унутрашњост паноа. Узми затим малу парчад калаја, искуј га као марјаше и покри делове где има гвожђа. Ово се чини зато да рђа никад не дође до гипса. Површина паноа не треба никад да буде много глатка. Скувај најпре лепак од отпадака пергамента тако да од три дела остане један; размути шаком и кад осетиш да ти се шака лепи за другу, твој је лепак добар. Стави од тога два или три слоја, затим метни у један суд оног лепка и трећину воде, добро их прокувај и једном дебелом и меком четком од чекиње мажи овај лепак преко паноа, преко фриза, ковчежића, стубића или ма каквог рада за који се спремаш; затим остави да се суши. Узми најзад онај густ лепак, и четком два пут премажи свој рад, увек остављајући сваки слој да се осуши; твој ће пано бити тако савршено премазан. Знаш ли какво је дејство првог слоја? То је врло слаба припрема као што би био доручак за који си појео шаку кувана воћа и попио добру чашу вина да би после добро цртао. Такав је и тај лепак, који служи за везу и припрема дрво да прими густе лепкове и гипс.

CXIV Како се платно ставља на пано

Кад си тако премазао четком узми старо ланено платно, танко, бело без иједне масне мрље; спреми најбољи лепак, сеци или цепај платно на веће или мање траке,

замочи их у лепак и руком лепи по површини горе поменутих паноа. Најпре дланом уклони траг од саставака, добро их поравнај и пусти да се два дана суши.

Знај да се лепљење и стављање гипса врши кад је магла или ветровито време; лепак је зими јачи. Позлата се врши кад је време влажно и кишовито.

CXV Како се површина стакла или даске премазује крупним гипсом

Кад се пано добро осуши узми нож са округлим врхом који добро гребе и тражи има ли чворова или саставака и уклони их. Узми крупни Волтерски гипс, који је очишћен и просејан као брашно, метни једну кашичицу тог гипса помешаног с лепком на камен за трљање (боје) и трљај га рукама, као да је боја; покупи све то једним дрвеним ножем, стави га на пано и једним пљоснатим великим ножем покри тиме целу површину. Мажи свуда где можеш да допреш тим ножем; затим узми тај исти истрљан гипс и загреј га. Узми четкицу од меке чекиње па тим гипсом мажи венце, фризове и површину даске. На венце и друго метни три слоја; али на даску не стављај много.

Остави два или три дана да се осуши; затим узми гвоздену округлу шпахтлу и стружи њом целу површину. Служи се оним малим оруђима које називају глачалице; видећеш их код сликара; оне служе за изједначавање фризова и венаца да се детаљи не би залепили. Ако има неравнина или других недостатака, или венцима нешто недостаје, оправи их гипсом.

CXVI Како се прави гипс за препарирање паноа

Сада ти је потребан онај гипс што га зову фини гипс; он је од истог гипса само је чишћен цео месец дана и држан влажан у једној ступи. Мењај сваки дан гипсу воду да се не би покварио, и тако му одузимај сву његову топлоту; постаће мек као свила. Онда се вода проспе и праве се хлепчићи који се оставе да се суше; то је онај гипс који нама сликарима продају апотекари, и тим се гипсом служимо кад хоћемо да позлаћујемо, да правимо рељефе или друге лепе и фине ствари.

CXVII Како се припрема и премазује пано тако финим гипсом

Када си ставио слојеве крупног гипса, добро их истругао и фино поравнао, узми онај ситни гипс, стави га у суд чисте воде, хлепчић по хлепчић, и пусти га да се добро натопи; затим га мало по мало стављај на камен за трљање, и трљај га док не буде савршен, не додајући више воде; затим га стави на парче чврсте беле ланене тканине. Понављај тако док се не добије један хлеб, који ћеш завезати у ту тканину и пустити да се оцеди, нек изађе ако је могуће сва вода. Кад си тако истрљао колико ти треба, узми исти онај лепак којим си мешао крупни гипс. Треба га увек направити толико да га имаш и за крупни и за ситни гипс. Ситни гипс тражи увек мање лепка него крупни, разлог томе је што крупни гипс служи свему као основ, и сасвим је лако предвидети да не можеш додати толико ситног гипса, а да не остане мало воде. Зато прави само једну врсту лепка. Узми једну чисту чинију, да не буде масна; најбоље ако је од стакла. Узми тканину у којој је твој гипс и ножем га танко сеци као да је сир, стављај га у чинију, сипај одозго лепка, и рукама меси гипс као да је тесто за печење, меси га пажљиво и тако да не остане ни мрвице. Затим стави своју чинију са замешаним гипсом у једну посуду вреле воде; тако се гипс греје и не кључа; ако прокључа онда је пропао. Кад се загреје узми свој пано и замочи велику четкицу од меке чекиње у чинију тако да не буде ни много ни мало натопљена и мажи средину, рам, лишће итд.

Истина је да, стављајући тај први слој, треба да трљаш и поравњујеш прстима и дланом да би се ситни гипс везао са крупним. Пошто си то учинио, почни испочетка, стављај нови слој, само овај пут немој да трљаш; затим га мало остави, таман толико да се осуши и онда стављај нови слој у другом правцу, стално радећи четком. Пусти да се суши као и увек; затим опет стави један слој у другом правцу, и увек пази да је гипс загрејан. Равне површине покри најмање осам пута, лишће и остале рељефе мања; на средини никад није сувише, због стругања које затим долази.

CXVIII Како се премазује финим гипсом без претходног припремања с крупним гипсом

Можеш, пошто си два или три пута премазао четком, како сам ти у почетку објаснио, да одмах премазујеш финим гипсом онолико пута колико је потребно, ако се ради о малим и нежним стварима.

CXIX Како треба мешати с лепком и замешивати фини гипс за рељефе

Има их много који замешују фини гипс само са водом и четком. То је добро за стављање финог гипса тамо где нема подлоге од крупног гипса који тражи више лепка; овај гипс је врло добар за прављење рељефа и других радова који су често потребни; али кад правиш гипс за украшавање додај му мало болуса, таман толико да га слабо обоји.

CXX Како треба почети стругање паноа који је премазан финим гипсом

Када си свршио премазивање гипсом (што је требало да буде готово дању, ако је потребно продужити и ноћу док не довршиш) остави га да се у хладовини суши најмање два дана и две ноћи: што се дуже суши, то је боље. Затим у једну крпу

вежи изситњеног угља; направи је као лопту и тиме тапкај по гипсу твог паноа, затим китицом птичијих или пловчијих пера равномерно расподели ту прашину по целом гипсу. Ово се чини зато што површина не може бити равно стругана; пошто је гвожђе којим стружеш равно, тамо где оно прође, место ће бити бело као млеко, црно ти показује где још треба стругати.

CXXI Како треба стругати фини гипс на паноу и чему служи стругање

Узми прво једну глачалицу дугачку као прст, и пажљиво њоме пређи свуд око средине, стружући рам у једном маху.

Затим својим заобљеним алатом поправљај колико ти је могуће; затим, лако држећи глачалицу лабаво трљај средину твоје слике, терајући перима прашину испред себе. Знај да је та прашина добра за вађење масних мрља са хартије и књиге. На тај начин стружи малим глачалицама рам, лишће, глачај све док не буду као слонова кост. Понекад (ако имаш сувише да радиш) можеш рам и лишће да глачаш просто парчетом наквашеног платна које си намотао око штапића, добро трљајући горе поменуто лишће и рамове.

CXXII Како слика почиње да се црта угљем и како се појачава (цртеж) мастилом

Пошто је гипс добро оструган и углачан као слонова кост, прва ствар коју треба да учиниш то је да црташ оним угљем од врбе који сам ти раније показао како се прави. Овај угаљ треба да вежеш за један штапић дужине лица; тако ће ти бити пријатније да радиш. Имај спремно једно перо да можеш одмах да избришеш црту која ти не успе и да поново радиш. Цртај лаким потезима, сенчи боре и лице као да црташ четком или пером цртеже који им одговарају. Кад си завршио цртање (нарочито ако се ради о скупоценој слици од које очекујеш славу и добит) остави га да стоји неколико дана, обилази га с времена на време и ретуширај где је потребно. Кад ти си твој рад учини близу доброга, иди ако можеш да копираш и гледаш велике мајсторе* не стиди се тога, само ће ти користити. Узми перо, трљај нагло преко цртежа док скоро сасвим не ишчезне, али не користи да изгубиш сваки траг црта. Узми онда једну посуду упола напуњену водом, кани унутра кап мастила и мало зашиљеном четком од веверице свуда глачај свој цртеж. Узми затим киту пера и њоме отклони са цртежа сав угљени прах. Затим горе поменутим разблаженим мастилом помоћу мале четке сенчи све наборе и тамна места на лицу; тако ћеш добити ваздушасти цртеж и који ће учинити да сви заволе дело.

CXXIII Како треба цртати обрисе фигура на златој подлози

Кад си завршио цртеж на паноу, узми једно шило с држаљом и издуби све обрисе на оним ивицама које додирују позадину коју ћеш позлаћивати, украсе које на личностима треба да правиш и извесне драперије које треба да имитирају златне планине.

CXXIV Како се на паноу праве рељефи од финог гипса и како се причвршћује драго камење

Осим тога, узми гипса за прављање рељефа, у случају да хоћеш да изводиш лишће и фризове, прикачи оно драго камење које се меће на фризове било испред Бога Оца или Свете Девице или на друге елементе који ће улепшати твој рад; ово камење се прави од разнобојног стакла: режи га према потреби (гипс држи у једном суду на топлом пепелу, у други суд стави чисту топлу воду; утолико више што своје рељефе треба да радиш често четком, а четка треба да буде од веверице, мека и дуга); пажљиво узми врхом четке топлог гипса и вешто прави рељефе које желиш. Ако хоћеш да изводиш лишће, нацртај га прво као што црташ личности, и не упуђуј се да изводиш много замршене ствари; што год твоје лишће буде једноставније лакше ће се глачати и тамнити каменом.

Понеки мајстори пошто направе рељеф, прелазе једанпут или двапут оним истим гипсом којим се препарира пано, а затим тек финим гипсом помоћу четке од меке чекиње. Но ако су твоји рељефи ниски, изгледа ми да ће без тога бити финији, чвршћи и да је рад сигурнији. Разлог томе је као што сам на почетку рекао: треба избегавати слојеве различитог гипса.

CXXV Како можеш калупом да правиш рељефе који су ти потребни за украшавање различитих делова слике

Пошто говоримо о рељефима рећи ћу ти још нешто. Тим истим гипсом само са мало више лепка, можеш да лијеш главе лавова и друге ствари отиснуте у земљи или креди. Намажи калуп уљем за гориво, стави унутра гипс, и остави да се добро охлади; затим врхом ножа издигни гипс на једној страни калупа и јако дувај; отисак ће изаћи јасан. Остави га да се суши. Према врсти украса узећеш гипс за препарирање или онај који служи за рефеље, да би покрио места на која долази украс. Поставити га рукама и добро причврсти, затим узми гипс и веверичијом четком стави један или два слоја на отиснуту ствар и онда остави. Ако се направе мали чворови отстрани их врхом ножа.

CXXVI Како се праве рељефи на зиду

Говорићу ти још о рељефима на зиду. Има извесних радова на зиду (на пр. кругови, лишће) који не могу да се праве ми-

стријом. Узми добро просјечног песка и креча, стави их у земљану ванглу, помоћу четке од грубе чекиње и чисте воде направи тесто и том истом четком неколико пута премажи жељено место. Затим поправи мистријом, тако ће бити добро премазано. Радићеш преко мокрог или сувог, онако како сам ти говорио о раду са фрескама.

CXXVII Како се за испупчења на зиду употребљава креч исто онако као гипс на пано-у

На зиду можеш да изводиш шта хоћеш са горе поменутим кречом, који је мало истрљан на камену, и то на исти начин како сам те учио за рад на пано-у; само што се креч употребљава хладан.

CXXVIII Како се каменим калупом праве рељефи који су добри за зид и за пано

Можеш да узмеш камен који је моделиран или подељен на преграде по твојој вољи. Намасти са сланином или свињском машћу. Узми туцаног калаја, стави га на калуп, а преко тога мокру кучину; чекићем од врбовог дрвета туци колико год можеш. Узми затим крупног гипса који је замешен четком, и једним штапом напуни калуп. Тиме можеш да се служиш за украшавање зидова, сандука, камена и чега год хоћеш. Ако на калај ставиш мало киселине, можеш пошто га мало нагризе, да златиш финим златом. Кад је суво, закачи најзад на зид лађарском смолом.

CXXIX Како се на зиду праве рељефи помоћу лака

На зиду можеш да радиш и течним лаком који је добро помешан с брашном. Мазаћеш широком веверичијом четком.

CXXX Како се на зиду праве рељефи помоћу воска

Исто тако можеш на зиду да правиш рељефе помоћу воска добро помешаног са катраном: два дела воска, један део катрана. Мажи четком док је топло.

CXXXI Како се употребљава болус и како се меша са четком

Вратимо се нашем излагању. Кад си завршио на својој слици рељефе, узми најпре добро одабрани болус. Ако се лепи на твоју доњу усну (кад га приближиш) онда је фини. Треба сад да знаш како се прави савршена темпера за позлаћивање. У једну чисту стаклену чашу стави једно беланце, узми неку врсту метлице, направљене од подједнако исечених гранчица, и лупај беланце док се не направи пена густа као снег; узми једну обичну чашу ни много велику ни сасвим пуну воде, сипај ту воду на беланце; оставићеш га да стоји од вечери до јутра. Оваквом течношћу

замеси болус што боље можеш. Узми леп сунђер, опери га добро, замочи у чисту воду и исцеди. Затим сунђером који није много натопљен, благо трљај место које треба да се злати; за први пут, узми велику четку и премазуј болусом течним као вода; тамо где хоћеш да златиш, тамо где си мазао сунђером, стављај болус чувајући се да ти четкица не застане као што бива, затим мало причекај, стави опет болус у суд само да овај пут буде гушће и више обојено; на исти начин стави и други слој, и опет мало пусти да стоји; додај опет болус у суд и стави трећи слој чувајући се неравнина; најзад додај још болуса и стави четврти слој; твој пано ће бити покривен болусом. Ово треба покрити платном да би се сачувало од прашине, воде и сунца.

CXXXII Други начин да се пано препарира болусом за позлату

Ово препарирање се може извести на други начин. За мешање болуса, узми беланце и стави га на камен: болус узми у праху, помешај га са беланцетом, добро размути и ако се суши на рукама, додај мало сасвим чисте воде. Кад си све смешао да буде течно стави четири слоја на пано као што смо горе рекли. Овакав начин је сигурнији од првог ако немаш много искуства. Добро покри пано и чувај га од прашине како сам ти рекао.

CXXXIII Како се пано злати помоћу зелене земље

Можеш да радиш као и што су радили стари тј. да ставиш раширено платно преко пано-а пре но што премазујеш гипсом, затим га златиш преко зелене земље; ту земљу мешај на један од оних начина који сам ти горе показао.

CXXXIV Како се злато ставља на пано

Кад дође благо и влажно време, ако хоћеш да златиш узми пано, стави га на два троношца; узми перо и очисти прашину малом глачалицом лако прелазећи руком преко површине премазане болусом и уклањај ако има прљавштине, чворића или ма каквих зрна прашине; узми ланеног платна и глачај пажљиво болус. Кад је лепо углачан, узми скоро пуну чашу воде, стави унутра мало темпере од беланцета која ће бити најбоља ако је мало бајата, помешај добро са водом, узми доста велику четку од длака веверичијег репа како сам ти описао малим пинцетама пажљиво узми листић финог злата, узми картон четвртасто исечен, мало мањи од листића злата, коме су ивице затупасте, држи га левом руком, пинцету десном, поквасі болус само на оном месту где треба да дође злато; кваси равномерно, тако да на једном крају нема више воде него на другом, удеси тако да злато прелази картон од прилике за један прст да се картон не би поквасио. Дакле, кад си дошао до тренутка кад злато додирује воду, брзо привуци к себи картон. Ако видиш да злато није свуд прионуло за воду, узми

мало чисте вате и што блаже можеш притискај злато. На исти начин стави и друге листове. Кад будеш квасио за други лист, пази да пинцетом наместиш лист уз лист, али да не прелазе један преко другог. Лист који додајеш треба да буде постављен за пола изнад оног који је стављен, и који ћеш овлажити својим дланом да би злато легло једно преко другог.

Кад си ставио трећи лист, врати се на први: притискај га ватом, дувајући одозго видећеш има ли што да се поправља. Узми мало јастуче, у величини цигле, направљене од сасвим равне даске, која је покривена сасвим белом кожом, без мрља, кожом од које се праве дубоке ципеле; она треба да буде закована, добро затегнута и напуњена длаком. Стави на тај јастук лист злата и равним ножем сеци парчад која су ти потребна за исправке. Узми малу шиљату четку од веверичије длаке, и темпером намочи места која треба поправљати, квасећи врх од четке пљувачком: то ће бити довољно да мало парче злата ставиш на рупу. Кад си тако покрио површине, да ти изгледају добре и спремне за дан кад ћеш их глачати (како ћу ти рећи кад будемо говорили о злаћењу лишћа и рамова), пажљиво сакупи парчиће као што калдрмџија скупља камење по путу, да би уштедео злато што је могуће више, правећи резерве и покривајући већ постављено злато марамицама.

CXXXV Које је камење добро за глачање злата

Кад дође време за глачање злата, узми камен који се зове аметист постане тако чврст, црн и сјајан да има изглед дијаманта. оне који могу да троше бољи је сафир, самарагд, рубин, топаз, гранит; што је камен драгоценији, бољи је) можеш се послужити зубима од пса, лава, вука, мачке, леопарда и уопште зубима свих животиња које се хране месом.

CXXXVI Како се припрема камен за глачање злата

Узми парче аметиста; изабери чврст комад, без шара, да жица иде уздуж; затим на воденичном камену наоштри камен да буде гладак у ширини од два прста, или друкчије, према томе како хоћеш да радиш; затим узми прах од корунда („шмиргла") и трљај док не ишчезну све избочине и неравнине. Кад су углови добро заокругљени, причврстити гвозденом или месинганом жицом камен за држаљу од дрвета, нека држаља буде округла и глатка, тако да длан лепо легне на њу. Углачаћеш га на овај начин: узми раван камен, стави одозго угљена у праху, и држећи чврсто аметист трљај по камену као да га глачаш. Догађа се да аметист постане тако чврст, црн и сјајан да има изглед дијаманта. Тада треба пазити да се где не удари, да не додирне гвожђе, а кад хоћеш да га употребиш, стави га прво у недра, да није близу влаге, јер ће злато од тога трпети.

CXXXVII Како треба глачати злато и какав лек употребити ако није глачано на време

Сад треба глачати злато, већ је време. Истина је да зими можеш да стављаш злато кад хоћеш, ако време није оштро, већ благо и влажно; лети се злато глача један сат после стављања, али ако је било врло свеже, а неки разлог те је задржао да га не глачаш, стави га на место где има топлоте и ваздуха; ако је много суво, држи га на влази, увек покривено. Кад хоћеш да га глачаш, пажљиво га отари, најмањи додир прави мрље. Ако га стављаш у подрум крај буради, биће добро за глачање. Али ако је прошло осам, десет или месец дана, а да ниси могао да глачаш, узми марамицу или сасвим бео пешкир и стави га преко злата: узми другу марамицу, замочи у чисту воду, исцеди добро, и простри преко прве која је већ стављена преко злата, тиме ће злато постати добро за глачање.

CXXXVIII Сад ћу ти показати како се глача на равној површини

Узми пано, или ма шта што си покрио златом, стави га на два троношца или клупу, узми камен за глачање, протрљај га по својим грудима или тамо где ти је одело најбоље и без мрља, добро га загреј, затим опипај злато да ли је добро за глачање; треба га увек пробати с неповерењем. Ако под каменом осетиш ма шта да шкрипи као песак под зубима, узми реп од веверице и обриши злато, и мало по мало глачај прво у једном правцу, затим у другом. Ако некад под каменом осетиш да злато није равно као огледало, узми мало злата и стави одозго листић претходно га овлаживши дланом, и одмах затим глачај. Ако случај хоће да се злато не прими на пано и да све не иде по твојој вољи, стави га поново на исти начин. Ако можеш да поднесеш трошкове било би најсавршеније да удвостручиш преко целог поља. Кад је добро изглачано видећеш да је злато исто толико тамно на црним деловима, колико сјајно на светлим.

CXXXIX Какво злато и које дебљине треба за глачање и стављање на грунд

Знај да злато које се употребљава за пано треба да буде: сто листића из једног дуката, док се обично вади 145 листића. Међутим злато на равним деловима треба да је дебље. Води бригу о томе кад купујеш злато да га узмеш код доброг ковача злата и да га погледаш, ако је таласасто и тамно као лист пергамента, онда је добро. На рамовима и лишћу можеш да се служиш тањим листићима. За фризове и украсе који се праве на грунду, треба да буде фино као паукова мрежа.

CXL Како треба да црташ дијадеме, да правиш тачкице по злату и да режеш контуре личности

Кад је пано изглачан, узми прво шестар и оцртај ореол или дијадеме, затим прави тачкице по фризовима, тачкај малим жиговима који дају велики сјај, украшавај другим отисцима и тачкај ако има лишћа. Све то треба мало да видиш како се ради. Кад си тако нашао контуре дијадема и фризова, стави у један суд мало оловног белог добро помешаног с лепком, и намажи четком од веверице, покривај и одвајај личности од основе следећи линије које си изгребао шилом пре но што си ставио болус. Ако хоћеш да радиш не оцртавајући белим, узми твоја мала гвоздена оруђа и греби злато које иде преко твоје фигуре. Овај начин рада ће бити најбољи.

CXLI Како треба да правиш златну тканину, црну или зелену или какве год боје хоћеш

Пре но што почнеш да бојиш, показаћу ти како се прави златна тканина. Ако хоћеш да направиш огртач, женску сукњу или јастук од златне тканине, стави злато помоћу болуса и стружи наборе одела како сам ти показао за основу; затим ако хоћеш да правиш црвену тканину, оцртај, на углачаном злату, наборе помоћу цинобера. Ако хоћеш да буде тамно, употреби лак. Ако хоћеш да направиш жуто-црвено, служи се миниумом, увек темпером од жуманцета. Не трљај пано ни јако ни често. Остави да се суши и мажи најмање два пута. Радићеш тако исто да би добио зелено, црно или какву хоћеш боју. Али ако хоћеш да направиш лепу ултрамарин плаву, покри злато прво белим (помешано са жуманцетом). Кад је суво, помешај ултрамарин са мало лепка и мало жуманцета, једва-две капи, стави преко белог два или три слоја овог тона и остави да се суши. Затим, према томе какве наборе хоћеш да правиш, таласасто извуци цртеж по картону, јер је прво требало да црташ на хартији, да пажљиво избоцкаш иглом, водећи бригу о томе да испод простреш чоју или платно, сем ако нећеш да боцкаш на дасци. Кад си избоцкао, узми прах према боји коју хоћеш, ако је тканина бела, праши прахом од угљена коиј је завезан у парче платна. Ако је црна тканина, праши белим итд.

CXLII Како се црта, стружe и украшава тачкицама златна или сребрна тканина

Пошто си обележио тканину, узми мали бодеж од брезе или којег другог тврдог дрвета или шиљате кости, такав бодеж који једном страном може да црта, а са друге да буде раван, за стругање. Врхом овог бодежа цртај и пронађи обрисе свих набора, другом страном стружи и одвајај пажљиво боју, пазећи да не запараш злато. Стружи шта желиш; поље, одело или остало; ако

што откријеш, тачкај после са розетом (направица за регулисање сата). Ако розета не може да уђе у танке црте, узми једно мало шило од гвожђа шиљатог као оловка за цртање: служећи се овим средствима научићеш како се праве златне тканине. Ако хоћеш да правиш сребрне тканине, служићеш се истим начином за стављање сребра као год и злата; још више, обавезујем те да учиш младе људе и децу како се ставља злато, како се ради на сребру, све док не добију извесно знање, тако ће штета бити мања.

CXLIII Како се прави богата златна или сребрна или ултрамаринска тканина и како ћеш је на зиду направити помоћу позлаћеног калаја

Можеш још да правиш богату златну тканину, тј. украшену рељефним лишћем или инкрустираним камењем разних боја, која је покривена финим златом и после глачања боцкана.

Исто тако ћеш покрити цело поље златом, углачати га, на њему нацртати драперију која се хоће да ради, оквир или друго што; затим се боцка поље, додатци, тј. исцртани радови.

Исто тако ћеш ставити златно поље, углачати и избоцкати за прављење рељефа.

Исто тако ћеш стављати златно поље, на њему исцртати шта се хоће, основу покрити уљаним бакра-оксидом, сенчећи разне наборе стављањем два слоја, затим уопште равно прелазећи преко поља и целог рада.

Исто тако ћеш ставити сребрно одело, исцртати тканину, пошто је углачано (увек се подразумева да је основа покривена), исцртати и све остало цинобером помешаним с жуманцетом; затим премазати финим уљаним лаком; ставити један или два слоја преко целог рада.

Исто тако, да би се направила лепа ултрамарин-тканина, одело треба превући углачаним сребром, исцртати наборе, основу или додатке плавим које је помешано с лепком, затим равно премазати једанпут поље и додатке; биће направљена кадифаста тканина.

Исто тако ћеш превући одело, исенчити лице којом се хоће бојом, све то пошто су тачкасто обележени набори и додатци; према томе шта хоће да се прави, радити грундом (о томе ћу ти после говорити), затим покрити грунд златом или сребром; тако ће се направити лепе тканине које се после очисте и углачају памуком.

Исто тако кад је свршен рад са жељеном бојом, као што сам ти горе рекао, за прављење материја које се преливају, треба преко злата поново прећи таквим уљаним бојама које се разликују од боје основе.

Исто тако кад радиш на зиду, покри одело позлаћеним калајем, покри основу како хоћеш, исцртај тачкасто, стружи тканину дрвеним бодежом. Боје увек треба да су помешане са жуманцетом, то ће бити довољно за драперије које могу да се праве на зиду; грундом се ради на зиду као и на пано-у.

CXLIV Како се на зиду и на пано-у подражавају сомотске, вунене или свилене тканине

Ако хоћеш да подражаваш сомот, направи одело каквом хоћеш бојом помешаном са жуманцетом; затим помоћу веверичије четкице уљаном бојом прави маљице као што их површина сомота има; прави их мало крупније. Овај начин ће ти служити да правиш црвени, и сваке боје сомот. Понекад на зиду треба направити неки оковратник или одело које личи на праву вунену тканину. За то, кад је грунд углачан и обојен, обележи оно што ти је потребно. Узми глатку и округлу дашчицу, мало већу него што је плочица за играње „даме", попрскај чистом водом одређено место и трљај дашчицом. Креч ће постати храпав; оставити га мало, затим га боји таквог какав је не глачајући га, тако ћеш добити утисак вунене тканине.

Исто тако, да би се направила свилена тканина, покрити цинобером, бледети и светлити минимумом, ако је премазано тамним оксидом гвожђа („синопиа") бледети светлим окером или цинобером или „ђалорином"; на зиду и на паноу може се радити, зеленом или којом се хоће бојом, покрити тамном и ублажити светлом.

Исто тако на фреско-зиду, покрити индигом и блажити индигом помешаним с белим св. Јована. Ако се овом бојом хоће да ради на пано-у или зиду, индиго треба помешати са оловним белим, које је замешено лепком. На тај начин може да се прави онолико различитих тканина колико твоја интелигенција може да их измисли и ја ти желим свако задовољство.

CXLV Како се пано боји и како се боје мешају с лепком

Верујем, да ћеш колико ти треба, захваљујући твојој интелигенцији, раду и мојим упуствима и следећи овај пут открити сва средства за прављење златних тканина. Божјом милошћу, треба да дођемо до бојења паноа. Знај да је то заиста рад достојан племића, да га можеш радити обучен у сомот. Истина је да се пано боји ал фреско, запамти само да има разлике у двема стварима: 1. Одела и зграде се праве увек пре лица; 2 боје се мешају са жуманцетом, онолико жуманцета колико боје; боје треба да су много финије, добро истрљане и врло течне. На твоје задовољство, почни увек твоје одело да радиш лаком на исти начин како сам ти показао за фреско сликање, тј. првој нијанси остави њену праву боју, затим узми два дела лака и један део белог, и овом мешавином која је напраљена као темпера, прави три нијансе које се мало разликују једна од друге, добро помешане с четком, како сам ти рекао. Тад стави пано испред себе, гледај да је увек добро покривен због злата и гипса, да их прашина не би оштетила и нека су руке које додирују рад увек чисте. Затим узми малу веверичију четку и почни да стављаш тамну боју тражећи онај део набора где пада сенка, и према уобичајеним средствима узми боју средине и покри леђа и рељефе, тамних набора, и спроводи ту боју све до светлог дела фигуре. Затим узми светлу боју и полазећи од светлог враћај се тамним наборима; тако, како си почео пређи неколико пута поменутим бојама, полазећи час од једне, час од друге, препокривајући и мешајући лепо све заједно и пажљиво правећи прелазе. Сад имаш мало времена да се дигнеш од рада, да се мало одмориш и да се опет вратиш слици. То је пријатан рад. Пошто си покрио овим трима бојама и направио лепе прелазе међу њима, узми најсветлију и од ње направи једну још светлију, увек добро испирајући четку пре но што је из једне боје замочиш у другу, и од те најсветлије направи једну још светлију, али да се мало разликују једна од друге. Најзад ради чистом белом, раствореном како сам ти рекао, њоме прелази најистакнутија места, и тако се полако враћај до најтамнијих делова. Судове поређај према јачини боје да се не би преварио и место једне узео другу. Ово упуство следи ма којом бојом да хоћеш да радиш, било црвеном, жутом, белом или зеленом. Ако хоћеш да направиш лепу љубичасту боју, узми финог лака и ултрамарин плаву врло фину и лаку, од ове мешавине додавањем беле направи три тона помешана с темпером. Ако хоћеш да направиш светли азур, помешај га на исти начин с белим и ради како сам ти описао.

CXLVI Како треба правити одела од азура, злата или пурпура

Ако хоћеш да бојиш азуром тј. да правиш одело које није ни потпуно премазано белим ни потпуно покривено плавим, узми три или четири врсте ултрамарина, наћи ћеш га разне сорте, једна светлија од друге, и боји према осветљењу, како сам ти показао. Тако исто можеш да радиш на сувом зиду са раније поменутом темпером. Ако нећеш да трошиш те разне врсте ултрамарина узми немачко плаво. Ако хоћеш да премазујеш златом, а то можеш да радиш, премазујући са љубичастом сенке набора, а помало и светле делове, враћајући се увек злату да би дао облик наборима. Таква одела ће ти се много допадати нарочито да њима обучеш Вечног Оца. Ако хоћеш да Пресвету Госпођу обучеш у пурпур, направи бело одело, сенчено с љубичастим, тако светлим да се мало разликује од белог; покриј све финим златом и поново премазуј тамно љубичастим правећи наборе. То је савршено одело.

CXLVII Како се боје лице, руке, ноге и свако друго месо

Пошто си обојио одело, дрвеће, планине и све друго што си измислио, треба да обојиш лица. Уобичајено је да се овако почиње: узми мало зелене земље са мало беле боје, добро промешане са лепком, разблажи водом и тиме двапут премажи лице, ноге, руке, и све што је голо. Но овај први слој на младим лицима која су свежа треба да буде помешан са жуманцетом од јаја која су снешена у граду зато што су она боља него она

што носе кокошке по селима и летњиковцима. Ова последња су добра за бојење лица стараца и опаљених људи. Било да радиш на паноу или зиду, ружичасте боје прави са „цинабрезе". Памти да на паноу то треба да радиш са циноберoм. Кад постављаш прве ружичасте тонове, не прави их од чистог цинобера, стави мало белог, а белог стави и у вердачио који треба да ти служи за сечење. На исти начин на који си радио на зиду направи три тона, један светлији од другог, стављајући сваки тон на место које му одговара на лицу. Не приближуј се много сенкама које си направио вердачиом, да их не би покрио, али их стапај са најтананијим тоном, лако их додирујући и ублажавајући као дим. Знај да на паноу треба више покривати, но на зиду; ипак не толико, по мом мишљењу, да се зелена која је испод сасвим изгуби. Када си покрио тим разним бојама меса, кад је лице скоро готово, направи један светлији тон и стави га на најиспупченије делове лица, мало по мало, па све више бледећи, док не дођеш до чисто беле којом акцентујеш најистакнутија места, као што су трепавице и врх носа. Затим узми мало тамне синопије, са мало црне и оцртај све обрисе носа, очију, трепавица, косе, руку, ногу и уопште свих ствари, како сам те учио на зиду, увек се служећи темпером од жуманцета.

CXLVIII На који се начин боји мртав човек, коса и брада

После тога говорећи о начину на који се боји мртав човек, тј. лице, грудни кош и свуд где се види тело, на паноу као и на зиду; ако се ради на зиду, онда није потребно све покривати зеленом земљом, довољно је да се као полутон постави између светлог и тамног. Али на пануоу треба њом свуд покрити, како сам те учио за свеже и живо лице. Сенке ћеш правити оним масним вердачиом. Не стављај никаквих ружичастих тонова, мртвац је без боја, но узми мало светлог окера и тиме направи три тона мешајући га само с белим које је помешано жуманцетом. Покривај сад овим тоновима, стављајући сваки на одговарајуће место, лепо направи прелазе на лицу као и на телу, и као претходно, што си покрио, од светле прави још светлије док не дођеш до чисте беле којом ћеш акцентовати најистакнутије тачке. Оцртај све обрисе тамном синопијом помешаном са мало црне и темпером. Ту ћеш боју звати сангвин (црвена земља). На исти начин прави косу (она не треба да изгледа жива, већ мртва) употребљавајући разне тонове вердачиа. На зиду сам ти већ показао разне начине на које се прави брада; исто тако ради и на паноу. Тако, сваки пут кад имаш да правиш тело хришћанина или другог разумног бића, прави боје меса како сам ти казао.

CXLIX Како треба бојити рањеног човека или рану

Да би направио рањеног човека, или још пре рану узми чистог цинобера, њиме покри делове где треба да претстављa

крв, узми затим финог лака, добро разблаженог и свуд прелази, сенчећи крв, капљице или рану, већ према томе како је постављена.

CL Како се боји вода или река, са рибама или без њих, фреско или на паноу

Кад хоћеш да направиш бару, реку или ма какву врсту воде, са или без риба, на зиду или на пануо, узми, ако је на зиду, онај исти вердачио којим си сенчио лица на кречу, направи рибе стављајући сенке на леђа тим истим вердачиом. Запази да рибе и све животиње које немају разума, имају сенку одозго, а светлост одоздо. Када си вердачиом направио сенке, стави одозго светле површине, ако је на зиду — помоћу белог Св. Јована, ако је на паноу — оловним белим. Издан риба, преко целе површине слике, стави оним истим вердачиом неколико сенки. Ако хоћеш да направиш неку рибу нарочите врсте, додај јој златне бодље. После извесног времена, кад је све суво, преко целе површине премажи уљаним бакра-оксидом. Исто то ради и на паноу. Ако нећеш да радиш уљем, узми зелену земљу или ултрамарин-зелено и све једнако пређи, али тако да се прозиру рибе и таласање воде, ако је потребно, акцентуј таласе белим Св. Јована на зиду, и оловним белим на паноу.

Ово ће бити довољно за уметност бојења, вратимо се украшавању. Али прво говоримо о подлогама.

CLI Начии на који се прави добра подлога за позлаћивање одела и украса

Да би се направила подлога која је добра за зид, пано, стакло, прозоре и све друго, ради се на овај начин: узећеш уље које си кувао на ватри или сунцу већ према томе како сам те раније учио; помешај с тим уљем мало белог и мало бакра-оксида, и кад је постало течно као вода, стави унутра мало лака, пусти да све то пребаци неколико кључева (ври), затим узми један земљани суд, сипај унутра и пусти да стоји. Кад хоћеш да се тиме служиш за неко одело или украс, сипај мало у једно чанче, узми веверичију четку, меку и шиљату, завуци је у дршку од голубијег или кокошијег пера, тако да само врх вири, замачи је у течност и ради украсе и фризове. Гледај да твоја четка не буде много намочена; разлог томе је што ћеш тако моћи да извлачиш црте танке као власи, и да радиш најмагловитије радове. Да би се радило, треба најпре сести; затим с времена на време престани, опипај рад врхом домалог прста десне руке. Кад видиш да подлога лепи и да макар мало држи прст, узми пинцетама листић злата, чистог или получистог, или сребрног (иако ова два последња не трају), стави га на подлогу, притискај ватом, и оним истим прстом купи комадиће злата и стављај их на подлогу тамо где недостају; не служи се врхом ма ког другог прста, тај је

најважнији који имаш. Гледај да су ти руке увек чисте. Запамти да злато за оваке лаке радове треба да је добро исковано и што је могуће тање; јер ако је дебело, може да послужи само ако треба цело једно поље покрити златом. Ако хоћеш, остави га да стоји један дан, затим узми перо и добро га очисти од прашине. Ако хоћеш, сачувај комадиће злата и златну прашину, биће добро за златаре и за тебе самога. Најзад узми чисту, неупотребљиву вату и глачај позлаћене фризове.

CLII Како се припремају подлоге за брзо позлаћивање

Ако хоћеш да ти подлога о којој сам ти говорио буде готова осам дана пре но што ћеш да ставиш злато, не мећи унутра оксид бакра. Ако хоћеш да буде готова за четири дана, метни мало оксида бакра; ако хоћеш да је добар од једне вечери до друге, метни много оксида бакра и мало болуса. Ако се нађе неко да ти каже како не треба стављати оксида бакра, јер ће покварити злато, пусти га нек прича; ја сам испробао злато, злато се добро очува.

CLIII Начин на који се прави друга једна подлога, помоћу белог лука, и где је треба употребити

Постоји једна друга подлога која се прави овако. Узми очишћена чесна бела лука, у количини од два, три или више тањира; иступај га добро у једном авану, док се не направи као тесто; два или три пута процеди; узми овај сок и помешај са мало беле боје и црвеног окера, само колико год можеш више. Добро измешај, сипај у једну покривену посуду и чувај. Што је старији, бољи је. Не узимај млад и свеж лук, већ кад је стар (сасвим зрео). Кад хоћеш да се овим служиш, сипај мало у земљану посуду у којој има мало урине, пажљиво мешај малом сламчицом докле год не осетиш да је под четком течно и да се њиме може добро радити. Ако га употребиш како сам ти казао, моћи ћеш да стављаш злато после пола сата, после сат, после једног дана, после месеца, године, кад год хоћеш. Чувај га међутим добро покривена и заштићена од прашине. Ова подлога не може да се чува ни од воде ни од влаге. Није добра ни за зид, ни за циглу по црквама. Њено место је на паноу, на гвожђу и свим оним радовима који ће бити покривени лаком.

Биће ти довољне ове две врсте подлога.

CLIV О лаку

Чини ми се да сам довољно рекао о начину бојења зида, фреско и на суво, и плоча. Имамо сад да додамо оно што смо изоставили о бојењу, позлаћивању и прављењу минијатуре на хартији. Но најпре треба да видимо како се лакирају слике и ма који други рад који није на зиду.

CLV О времену и начину лакирања слика

Значај да је најлепши и најбољи онај лак који се ставља дуго времена пошто је слика завршена, и ја сматрам да је тачно да ће твоја слика бити најсвежија ако га ставиш чекајући више година или бар једну. Разлог је овај: Лак је једна течност, јака, изразита, која жели да је слушају и која уништава сваку другу темперу.[1] Чим је превучен преко рада, свака боја губи своју снагу, треба да се покори лаку, и више нема начина да правиш ретуше темпером. Одатле излази да је за лакирање потребно да чекаш што је могуће дуже, јер лакирајући тек онда кад су боје и темпера дошле до изражаја, оне ће постати свеже и лепе и постигнути сјај ће се увек сачувати исти.

Дакле, узми најчистији, најтечнији и најпровиднији лак који је могуће наћи. Стави пано на сунце, очисти га од све прашине и могућих прљавштина, изабери време кад нема ветра, јер је прашина лака, и ако је ветар стално буде носио на твој рад, неће ти бити могуће да га очистиш ма колико вешт био; само ћеш у извесним угловима од зида или у пољу бити од ње заштићен. Кад си на сунцу загрејао и пано и лак, положи пано и пажљиво руком стављај лак; али се добро чувај да покриваш злато, оно не воли друштво ни лака, нити икоје друге течности. Ако нећеш да радиш руком узми мали сунђер, натопи га у лак и тиме превлачи трљајући га преко паноа. Ако хоћеш да лак сушиш без сунца, ти га пре употребе добро чувај; добро је да лак не мора дуго да се бори против снаге сунца.

CLVI Како се за кратко време може направити да слика изгледа лакирана

Ако хоћеш да ти слика за кратко време изгледа као лакирана, иако то није, узми беланце, добро га излупај, што више тим боље, све док се не направи густа пена, пусти је да се цеди једну ноћ, оно што се исцеди изручи у један суд и веверичјом четком пређи једном преко рада, и он ће изгледати као лакиран и биће бољи. Овај начин лакирања добро пристаје скулптурама од дрвета или земље, тако им се лакира лице, руке и сви делови тела.

Оволико је доста о лаковима, говоримо сад о начину како се боје минијатуре на хартији.

CLVII Како се сликају златне минијатуре на хартији

Ако хоћеш да правиш минијатуре треба најпре да оловком нацрташ личности, лишће, слова или ма шта хоћеш да радиш на хартији тј. књигама; затим је уобичајено да се оно што си нацртао појача финим пером. Онде, треба да имаш бојеног гипса који се зове „асизо“ и који се прави овако: узми мало

---

[1]) Темпера — у овом случају средство за везивање.

финог гипса, мало оловног белог, мање но трећина гипса, затим мало печена шећера, још мање но белог. Све ове састојке лепо замеси са чистом водом, затим их стави да се на сунцу суше. Кад хоћеш да се тиме служиш за злаћење, узми мало, колико ти треба и мешај са беланцетом како сам те раније учио; препарирај тиме подлогу и остави да се суши. Узми затим злато и било помоћу даха, било без тога, моћићеш да га ставиш. Чим си метнуо злато, узми зуб или камен за полирање и одмах глачај. Испод листа хартије стави добро углачану дрвену плочу; глачај притискујући одозго и знај да са тим „асизом" можеш помоћу пера да пишеш слова или шта хоћеш, да је за то изврстан. Пре но што ћеш да ставиш злато види да није потребно мало га исећи, поправити или углачати. Твоја га четка по некад помери; обрати на то пажњу.

CLVIII Други начин за позлаћивање хартија

Ако хоћеш један „асизо" друкчије направити (он није тако савршен али је доста добар за основу позлате, за писање не вреди ништа), узми финог гипса, једну трећину беле боје и једну четвртину болуса са мало шећера, све то добро помешај са беланцетом и употребљавај на уобичајени начин, затим пусти да се суши. Стави испод хартије поменуту дашчицу или сасвим раван камен и глачај; а ако случајно неће добро да се глача узми веверичију четку и пошто си ставио злато, покваси гипс чистом водом и кад се осуши онда глачај.

CLIX О једној боји која је слична злату, коју зову пурпурин (прашак за бронзирање) и како се она прави

Хоћу да видиш једну боју која је слична злату. Она је добра за рад на хартији, за минијатуре, а њоме се може служити и на паноу. Али се чувај као живе ватре да се том бојом служиш на правом злату, јер ако се она приближи правом златном пољу, па ма било оно дуго као одавде до Рима, и ма у њој било само пола зрна живе која би додирнула то поље, било би доста да оно пропадне. Најбољи лек који се тад може препоручити је да се узме врх ножа и њиме изгребе оно место да се штета даље не шири. Ова боја пурпурин се прави овако: узми амонијачне соли, калаја, сумпора и живе, једног колико и другог, само живе мало мање; стави све то у гвоздену посуду, или од бакра, или стакла, све то метни на ватру и — готово. Разблажи то затим беланцетом и гумом, и употребљавај како желиш. Ако њом правиш одела, сенчи лаком, ултрамарином или љубичастом. Ако радиш на хартији боје увек мешај са гумом.

CLX Како се злато и сребро мешају, како се мешају с четком да би се правило зеленило и украси

Ако хоћеш да радиш златом на паноу, хартији, зиду или ма где (под условом да није на равним површинама као што је злато) или ако хоћеш да направиш неко дрво које треба да изгледа као рајско дрво, узми финог злата у листићима, у довољној количини за посао који хоћеш да радиш; исто тако ако хоћеш и да пишеш; узми отприлике десет до двадесет листића, стави их на порфир или камен, замешај добро злато са добро улупаним беланцетом и стави га у стаклени суд; стави унутра доста темпере, да буде врло течно и цури са четке или пера; тиме ћеш моћи да радиш све радове које хоћеш. За употребу на хартији можеш да све помешаш са гумарабиком, а ако правиш лишће са дрвећа, додај злату мало зелене земље, добро испране, за тамно лишће.

Мешајући тако злато са другим бојама, можеш да правиш преливе према својој жељи. Тим златом, или сребром, или полузлатом спремљеним на тај начин, можеш да правиш по оделу цртеже на антички начин, или украсе, што други не раде; чиниће ти част. Али овим што сам ти ја показао, треба да се служиш према својим замислима и вођен само својим личним осећањем.

CLXI О бојама које се употребљавају за рад на хартији

Истина је да све боје које си употребљавао на паноу можеш да употребиш и на хартији само што треба да су врло ситно самлевене. Исто тако је истина да има боја које немају густине. Зову их „поцуоле" и праве се у свим тоновима. Треба узети само мало ове „поцуоле" било које боје, ставити је у мању стаклену посуду или купу. Спремна је за употребу ако јој се дода само мало гуме.

Још једна боја може да се прави од црвеног бразилијанског дрвета које је кувано са пасјаковином и алауном, и кад је све хладно меша се са негашеним кречом: изаћи ће врло лепа ружичаста боја која ће имати густине (волумена).

CLXII О начину рада на платну или тафти

Сад говоримо о томе како се ради на тканини тј, на платну или на тафти. На платну ћеш овако радити: прво узми рам (блинд) положи га и закуј на њега платно следећи жицу, свуд около закивај ексерчиће затежући једнако по жици. Кад си то свршио, узми финог гипса, малко штирка или шећера и то помешај са лепком на исти начин како си правио премаз гипса на паноу. Трљај док не буде сасвим ситно. Али најпре чистим лепком превучеш један слој, а ако лепак није тако густ као гипс не мари. Гледај да све то буде што је могуће топлије и меком четком од чекиње, која је потсечена, мажи све делове где треба да се слика.

Кад је платно суво узми га и оштрицом ножа која је равна и права као лењир стављај гипс на то платно, премазујући и скидајући, као да бријеш. Што мање гипса будеш оставио то ће бити боље. Да би изједначио потку платна довољно је да једанпут превучеш гипсом. Кад је платно суво, узми један мали танак нож и уклањај чворове ако их има, затим узми угаљ и цртај на исти начин како си цртао на паноу, затим појачај цртеж мастилом.

Затим хоћу да те научим да, ако хоћеш да стављаш дијадеме или позадину од тамног злата као на паноу, треба да ставиш на платно или тафту подлогу тј. уље од ланеног семена. На ово те упозоравам зато што је то најчудноватије од свих средстава која се употребљавају. После тога можеш платно да савијеш а да се злато и боје не оштете.

Узми прво фини гипс са мало болуса и помешај га са мало беланцета и лепка. Тиме једанпут премажеш место где треба да дође злато. Кад је суво, малко састружи; затим узми болуса који је припремљен као за пано и тиме премажи пет или шест пута: остави затим да стоји неколико дана. Злато стављаш на исти начин како си радио на паноу, глачај га, водећи бригу о томе да под платно ставиш чврсту, добро углачану даску и једно јастуче између даске и платна. На тај начин прави и тачкице и утискуј дијадеме: биће исте као на паноу.

Али пошто се балдахини који се праве за цркву, носе и по киши, згодно је да се потрудиш да нађеш чистог лака, и кад будеш лакирао боје, премажи тиме мало дијадеме и златну позадину.

На начин на који се ради на анконама (дрвени пано), боји местимице и платно, то је пријатно за рад пошто платно боље него пано задржава влажни материјал и то ти је као да радиш фреско

Упозоравам те да боје треба по неколико пута да превучеш, много више пута него на паноу, зато што платно није густо као пано. Лакирање неће добро ићи ако боје нису премазане нећу да дужим.

CLXIII Како се ради на црном или плавом платну, или завеси

Ако треба да радиш на црном или плавом платну, као и на завеси, разапни га као што је горе речено. Не треба да премазујеш гипсом: нећеш моћи цртати угљеном. Узми кројачку креду, исеци је на мале комаде, као угаљ, причврсти их у дршку од гушчијег пера; нека буду величине која ти је потребна. Цртај лаким потезима. Затим појачај течним оловним белилом: превуци затим једним слојем лепка којим месиш гипс за пано; премажи колико год можеш и сликај одела, лице, планине, куће и све што хоћеш.

Да би радио на завеси можеш да узмеш бело платно, да га ставиш преко плавог (платна) и да га препарираш лепком од брашна, и да распоредиш фигуре које хоћеш да сликаш, употребљавајући водене боје, не лакирајући. Водене боје могу да се праве у великој количини и јефтино, а доста су омиљене. На завеси можеш да правиш индигом лишће, са мало оловне беле која је припремљена са лепком, и можеш између лишћа да оставиш мале слободне просторе који се лепо украшавају златом на узаној подлози.

CLXIV Како се на платну и тафти праве цртежи за употребу онима који везу

Некипут ће бити потребно да направиш цртеж за оне који везу. Ставићеш дакле платно или тафту, на рам, затегнућеш добро, и ако је платно бело узми обичан угаљ и цртај шта хоћеш. Затим узми перо и мастило, појачај цртеж и перушком очисти угаљ. Затим узми добро опран сунђер, замочи га у воду и њиме трљај платно с наличја, док не буде што је могуће више наквашено. Узми затим шиљату четку од „птигри,а", замочи је у мастило и добро отреси. Њоме ћеш сенчити тамна места, идући све више ка светлом. Видећеш да ће на тај начин платно бити сасвим згодно за сенчење, изгледаће ти право чудо. Ако се платно осуши пре-но што си свршио са сенчењем, пређи поново сунђером.

Нека ти ово буде довољно за рад на платну.

CLXV О раду на тафтаним балдахинима, црквеним барјацима заставама и другим стварима, и о начину стављања дијадема и златне позадине

Ако треба да радиш на тафти, балдахин или нешто друго, растегни је прво на рам, као што сам ти рекао за платно, и према томе каква је основа, цртај црном или белом писаљком.

Кад си направио цртеж и кад си га појачао мастилом или разблаженом бојом, стави рам на сунце; ако цртеж треба да је претстављен са обе стране окрени цртану страну према сунцу, ти седи са супротне стране и цртај четкицом од птигриа према сенци готовог цртежа.

Ако мораш да радиш ноћу, цртану страну осветли јаком светлошћу, а своју страну слабом, тј. направи тако као да је са цртане стране буктиња а са твоје свећа. Ако радиш дању, а нема сунца, намести се тако да са цртане стране буду два велика прозора, а са твоје један мали.

Затим премазуј обичним лепком тамо где треба да сликаш и да стављаш злато. Са лепком мешај и мало беланцета у сразмери: једно беланце на четири чаше лепка. А кад си премазао лепком, ако хоћеш да створиш себи велику част и име, прави дијадеме и златну основу; за то узми мало болуса врло фино истрљаног са мало шећера. Затим фино премазујеш место где треба да дође злато са сасвим мало лепка, мало беланцета, мало оловне беле и затим премазујеш болусом исто као што си радио на паноу, затим стављаш злато помоћу чисте воде и мало

болуса, и најзад глачаш на равном камену или добро углачаној тврдој дасци. На истој дасци правиш и украсе.

Све што хоћеш можеш да бојиш на уобичајени начин, бојама које су помешане са жуманцетом, и, за љубав лака, премазуј шест, осам, десет пута. Затим можеш да стављаш дијадеме и златну основу помоћу уљане подлоге или подлоге од белог лука; али више вреди уљана подлога.

Нека ти је ово довољно за заставе, црквене барјаке и све остало.

CLXVI О начину сликања и стављања злата на сомоту

Ако треба да сликаш на сомоту, или да црташ за вез, цртај помоћу пера мастилом или оловним белим.

Ако хоћеш да сликаш или да стављаш злато, узми обичног лепка, додај му исто толико беланцета и мало оловног белила. Четком од чекиње премазуј длачице и поравни их добро притискајући.

Затим сликај и стављај злато на начин о коме је већ говорено, а за злато стављаш подлогу. Но биће ти много лакше да радиш на белом тафту, да исечеш затим фигуре и све друго и да даш везиљи да то пришије на сомот.

CLXVII О раду на вуненој тканини

Ако се укаже прилика да радиш на вуненој тканини за турнире и двобоје (јер има извесних племића и велике господе који желе да имају драгоцене ствари и који воле да им се израде сребром или златом њихови грбови), узми прво, према боји тканине, угаљ који је потребан, појачај цртеж пером тако како си радио на сомоту, узми затим добро улупаног беланцета, како сам те на почетку учио и додај му исто толико лепка. Тиме премажеш место где треба да дође злато. Затим кад је суво глачаш и два или три пута пређеш воденом бојом.

Кад је све сасвим суво, премажеш подлогом, водећи бригу да не пређеш оно место које је било наквашено; затим стављаш злато или сребро на начин који сам ти показао.

CLXVIII Како се раде покривачи за коња, грбови и хаљине за турнире и боје

Често се за турнире, на коње и на хаљине стављају извесни грбови који су рељефно зашивени на горе поменуте предмете.

Показаћу ти како се они праве од памучне хартије. На ову хартију се прво стави злато или сребро преко целе површине и ради се на овај начин. Истрља се што је могуће финије мало окера, кројачке креде и врло мало болуса: замесиш то са лепком који треба да буде скоро чиста вода. Меком четком од чекиње или од „птигри-а“ превучеш тиме један слој преко хартије од памука која је добра за писање, само треба да буде неисписана.

Кад је суво, поново премазујеш четкицом од „птигри-а“. Стављаш злато на начин који сам ти показао за пано. Кад си завршио цео лист, погледај да ли је време да глачаш. Узми сасвим раван камен или тврду полирану даску и на њој глачај лист по лист и остављај га на страну. Од тих листова можеш да правиш животиње, цвеће, руже и друго, што ће ти служити на част: ради их брзо и добро; можеш да их украшаваш уљаним бојама.

CLXIX О начину прављења украса на шлемовима и шлемова за турнире и за наместнике

Кад ти се укаже прилика да правиш неке украсе за шлем или шлемове за турнире, или шлем за наместника који иде у своју сињорију, треба пре свега да имаш беле коже која је штављана само миртом или цефалонијом. Разапнеш је и црташ украс какав желиш. Нацрташ два, зашијеш их заједно само оставиш једну рупу да би га напунио песком, а једним штапићем добро гурај да би се подједнако напунило.

Кад си то урадио, остави га више дана да стоји на сунцу. Кад је сасвим суво, извади песак, узми лепак који служи за премазивање гипсом, и стави два до три слоја. Узми затим крупног гипса који је замешен са лепком, помешај то са кучином и гледај да постане чврсто као тесто; овим гипсом правиш облик људски или животињски, или птицу гледај да буде што сличније. Кад је то готово, узми крупног гипса који је помешан са течним лепком и четкицом премажи овај украс три до четири пута. Кад је сасвим суво, стружи и глачај као што си радио са паноом. Затим премажи све то финим гипсом, као што си премазивао пано. Кад је суво, стружи и глачај, и ако треба да се праве очи од стакла постави их помоћу гипса за прављење рељефа и направи неки рефељ ако је потребно.

Затим, ако треба да се злати или посребрује, узми болус као што си радио и на паноу и у свему ћеш следити исте методе, и за бојење и за лакирање.

CLXX Како треба да израђујеш ковчежиће или металне ковчеге и начин на који се украшавају и боје

Ако хоћеш да радиш на ковчежићима и металним ковчезима (касама), премажи их гипсом и ради као што си радио на паноу кад си хтео да златиш, бојиш, украшаваш, лакираш; више ти нећу рећи.

Ако хоћеш да радиш на мање скупоценим ковчезима, премажи их прво четком, бојом превуци пукотине и затим ради као на онима о којима је говорено горе. Али ове можеш прво да премажеш гипсом помоћу дрвеног ножа или четком или служећи се добро просејаним пепелом који је замешен обичним лепком. Кад је ковчег сув, углачај га и ако хоћеш премажи финим гипсом.

Ако хоћеш да украсиш сликама од калаја или грбовима, следи овај начин: узми мек, раван и отпоран камен и на том

камену режи оно што хоћеш, или дај да се изреже, не мора да је високо. Изрежи личности, животиње, девизе, звезде, руже и све што ти душа зажели. Затим узми ковани калај, бели или жути, и стави неколико листова преко онога што желиш да репродукујеш. Затим узми смотуљак мокре кучине, која је исцеђена и стави преко калаја. У другу руку узми не много тежак тучак од врбовине и туци кучину стално је превлаћући. Кад си је добро истукао тако да се сасвим лепо види сваки урез, узми крупни гипс густо замешен лепком и дрвеним ножем премажи истучени калај. Кад си то урадио, узми један мали нож и врхом прободи калај, затим премазуј други комад тако мажи све комаде калаја.

Ради док не будеш имао довољну количину и онда их остави да се суше. Кад је све суво, стави помоћу врха оштрог ножа комад по комад на сасвим равну орахову даску и сеци сав калај који прелази контуре твоје слике. На тај начин изради количину коју желиш.

Кад си ковчег премазао гипсом и обојио како желиш, узми лепак којим се обично служиш, да буде само мало гушћи и добро накваси гипс твојих фигура и девиза и одмах затим мажи лепком основу ковчега (да би залепио фигуре). Четком од птигри-а оцрташ контуре и бојиш. Кад је суво; узми улупано беланце и сунђером замоченим у то беланце премажи основу. Затим другим бојама украшавај основу. А затим нећу више ништа да ти говорим, јер ако си мајстор за велике ствари бићеш и за мале. Даље ћу ти показати како се ради на стаклу.

CLXXI Како се ради на стаклу, на прозорима

Стакло се ради на два начина, тј. ради се на прозорима или на парчићима који се стављају у прстенове тј. украси за реликвије. Говорићемо прво о прозорима.

Истина је да ми уметници мање практикујемо ову врсту рада него стаклари. Обично мајстори ове гране имају више искуства него цртачког знања, али помоћу осредњих снага и узорака они достижу оне који имају потпуно уметничко знање и добру праксу.

Дакле, кад ови дођу к теби поступићеш овако. Он (стаклар) ће доћи са мером дужине и ширине прозора. Узећеш онолико листића хартије колико ти је потребно да прекријеш прозор, излепићеш их један за други, направићеш цртеж и појачати га мастилом.

Исенчићеш једну слику као што радиш на паноу. Тада ће твој мајстор стаклар узети цртеж, рашириће на велику равну даску и следећи начин на који хоћеш да бојиш одело фигура, сећићеш парче по парче стакла. Узми боју направљену од опиљака бакра и том бојом, помоћу врха четке од птигриа сенчи мало по мало, гледајући да добро сложиш наборе и остале појединости, прелазећи с једног на друго парче стакла, које је мајстор исекао и поређао: овом бојом можеш да сенчиш свако стакло.

Затим мајстор, пре но што ће да их састави кува парчад у гвозденој посуди са својим „чендере“ затим их ставља. На том стаклу можеш да црташ свилене тканине, да правиш украсе, да извлачиш линије и да пишеш слова премазујући прво бојом, а затим гребући као на паноу. Овде имаш то преимућство што не мораш да правиш основу, пошто можеш да мажеш стакло разних боја.

А ако треба да правиш мале фигуре или грб или девизе, тако мале да стакло не може да се сече, можеш да бојиш, употребљавајући уљану боју, пошто си исенчио горе поменутом бојом (од бакра). Ово не треба да се кува јер ће се све покварити. Остави да се суши на сунцу.

CLXXII Како се ради мозаик за украс реликвија: мозаик од цеви од пера и од љуске од јаја

Има и други један начин рада на стаклу, пријатан, фини и скупоцен: човек треба да је сав предан том украшавању светих мошти, које тражи сигуран и брз рад. Начин је следећи:

Узми парче белог стакла које није зеленкасто, сасвим равно, без грешака, опери га цеђем и угљеном, трљајући добро, испери га чистом водом, и остави да се само суши. Но пре но што ћеш га прати, сеци га у величини која ти је потребна. Узми беланце од свежег јајета: малом чистом четкицом га лупај као оно које служи за стављање злата; нека је добро улупано, пусти га да се једну ноћ цеди. Узми затим четкицу од птигри-а и овим беланцетом намажи наличје стакла. Кад је добро наквашено, узми парче злата које треба да је чврсто стави га на палету од хартије и пажљиво стави на наквашено стакло, пажљиво притискујући ватом тако да беланце не би прешло на злато. На тај начин пређи цело стакло: остави га да се у хладу суши више дана. Кад је сасвим суво, узми равну даску обложену црним платном или тафтом и иди у атеље где нико неће да ти смета и који има само један прозор и тај да буде застрт. Стави свој налоњ као да ћеш да пишеш, тако да ти прозор буде више главе, а ти окренут прозору. Пошто си стакло ставио на црну подлогу, узми иглу која је причвршћена за малу дршку, као четка, нек јој врх буде танак и шиљат, и призивајући божје име, почни да том иглом црташ фигуру коју желиш, али тако да се цртеж једва види, пошто нећеш моћи да избришеш. Ради овлаш све док не дођеш до коначног цртежа, затим ради као да црташ пером, јер тај рад и може да се ради само врхом. Видиш ли сад колико ти је потребно да имаш лаку и одморну руку? Јер најдубљи потез (за најтамнију слику) може да иде само до стакла, средњи не сме да пређе златни слој који је иначе танак; не треба радити журно већ с радошћу и задовољством. Саветујем ти да, уочи дана кад ћеш да радиш, руку држиш у марами (завезану) да би ти била одморна, и крвоток умерен.

Ако хоћеш да правиш неку позадину, која се обично прави са уљаним плавим ултрамарином, узми кад је цртеж готов, један шиљак од олова и њиме гули злато које се лако скида: пажљиво

следи контуре цртежа. Кад си то урадио, узми више уљаних боја као на пр. ултрамарин плаво, црно, оксид бакра (рђе) и лак. Ако хоћеш да направиш неко одело или поставу који су зелени, стави зелене; ако хоћеш да буду од лака, стави лак; ако хоћеш да су црни, стави црну боју. Употребљавај највише црну, јер она боље него иједна друга боја, оцртава фигуре. Ишчупај и стави на гипс твоје фигурице помоћу неког равног предмета, тако да цео рад буде раван. На тај начин ради.

За тај рад употреби цевчице од пера, врло фино исечене као окца и обојене као што сам ти рекао. Можеш овај мозаик да радиш и овако: узми љуске од белих добро очишћених јаја, и рашири их по нацртаној фигури: стави их на место и ради као да је обојено, и кад си насликао фигуру чистим бојама из своје кутије, које су разблажене беланцетом, боји с места на место фигуру, као што би акварелом радио на гипсу. Кад је суво лакирај, као што би лакирао пано. Да би поменуте фигуре исликао као на зиду, узми мале позлаћене или посребрене листиће: исецкај их на ситно комађе и распореди као што си радио са љускама од јајета, које су гребане тамо где основа треба да је златна. Могу да се ставе и љуске од белих јаја и да се наквасе улупаним беланцетом, које употребљаваш за стављање злата на стакло. Накваси беланцетом, стави злато и глачај ватом.

Нек ти то буде довољно за рад на мозаику.

CLXXIII О начину рада на тканини помоћу једног калупа

Пошто се за уметност четкице везују и неки радови сликани на тканини за дечије сукњице или извесне црквене налоње, ево начина на који се изводе.

Узми оквир направљен као прозорски рам, дугачак два лакта, широк један, и закуцај за њега памучно платно или чоју. Кад хоћеш да сликаш на чоји дугачкој шест или двадесет лаката, сави је у трубу, а почетак стави на рам; узми даску од ораховине или крушковог дрвета, тако да буде од јаког дрвета и у величини једне цигле. Кад исцрташ дашчицу, издуби је у висини једног конопца. На њој ћеш моћи да, за све врсте чоја и свиле, исцрташ лишће или животиње. Исцртај и издуби тако да ивице кад се саставе дају потпуну и везану слику. Овај калуп треба да има дршку тако да може да се диже и ставља на још неурађену површину.

Кад хоћеш да радиш, стави на леву руку рукавицу, а пре тога замеси црну боју од винове лозице водом, осуши је потпуно на сунцу или на ватри, затим је поново замеси течним лаком, онолико колико ти треба. Узми ту црну боју и једном шпахтлом је размажи преко длана рукавице. Тако ћеш је превући преко калупа, а да се издубљења не напуне. Почни да радиш и стави калуп лепо на затегнуту тканину: узми у десну руку дрвени чанак и њиме снажно трљај цео калуп. И пошто си трљао толико да мислиш да се боја упила у тканину, дигни калуп, стави на

њега поново боју и опет притискај тканину и тако док не довршиш цео комад.

Овај рад захтева да буде допуњен још неким бојама да би лепше изгледао. Добро је, дакле, имати боје без масе, тј. жуту, црвену и зелену. Жуту правиш од шафрана који добро загрејеш на ватри и замесиш јаким цеђом. Узми затим четкицу од меке резане свиле. Рашири наштампану тканину преко стола и овом жутом боји животиње, фигуре, лишће онако како ти изгледа добро. После тога узми варзило, стави га у цеђ да се раскваси, кувај га мало са алауном док не добије своју лепу црвену боју. Дигнеш га на време са ватре да се не би упропастило затим четкицом мажеш као што си мазао жуту. Узмеш затим бакра оксид који си замесио сирћетом и мало шафрана који је наквашен ретким лепком. Мажи четком као што си мазао и друге боје, али тако да се свака животиња види у жутој, црвеној, зеленој и белој боји.

За овај рад је добро да изгориш ланено уље и да онда ову црну боју која је врло осетљива разблажиш течним лаком: то је савршено фина црна боја, само скупа. Овај рад може да се изводи на зеленој, црвеној, црној, жутој и небеско плавој тканини. Ако је тканина зелена, можеш да употребиш миниум или цинобер замешен с водом. Осуши га, спраши и размути с течним лаком. Стави ову боју на рукавицу, као што си радио са црном и ради на исти начин. Ако је тканина црвена, узми индиго са оловно белом и помешај с водом; осуши на сунцу, спраши, замеси са течним лаком, и ради као и досад. Ако је тканина црна, можеш да је штампаш светло плавом бојом, тј. помешаном оловно белом и мало индига. Ако је тканина светло плава штампај је оловно белом. И уопште, према томе какву основу имаш можеш да употребљаваш јасне боје, тамније или светлије, како ти већ твоја фантазија налаже; јер неку ћеш боље научити кроз искуство, него знањем и интелигенцијом. Разлог је што је свака уметност по својој природи гипка: ко је ухвати тај је има, и обратно.

CLXXIV Како се углачано злато ставља на камену фигуру

Дешава се да један човек који се бави уметношћу зна све да ради савршено, а особито оне ствари које ће му донети славу: зато и хоћу да те научим једном средству које се не употребљава, али којим сам се ја служио.

Доћи ће ти под руку нека мала или велика камена фигура, коју желиш да покријеш златом: радићеш на овај начин: добро ћеш очистити фигуру, затим узми обичног лепка, тј. оног који служи за пано; ставићеш га да кључа; и кад је добро прокључао премазаћеш њиме два или три пута фигуру; пусти затим да се суши. После тога узми угаљ од храста или љутика, истуцај га, узми сито и добро просеј угаљ; тако просеј поменути угаљ. Узми затим сасвим ситно сито и опет просеј угаљ; тако ради док не добијеш колико ти треба. Кад то урадиш, узми уље од ланеног зрна које је кувано и погодно за прављење подлоге; томе додај

течног лака, једну трећину. Нека све добро ври. Још док је топло, узми једну посуду, стави у њу просејани угаљ, затим уље: добро све промешај и четком од чекиње или птигри-а, мажи целу фигуру. Кад си то учинио, стави је негде где ће моћи да се суши, било на ветру, било на сунцу, како ти се допадне. Кад је фигура сува, узми мало лепка, стави унутра, ако имаш, чашу жуманцета; мешај све заједно и загреј: узми сунђер, замочи га у то и не цеди много и тиме трљај свако место које си премазао оном уљеном подлогом. Ево зашто стављаш ту подлогу: зато што камен увек задржава влагу и пошто је гипс на то осетљив, он трули, одваја се и све се квари. То уље, дакле и тај лак су оруђе и срдество везивања гипса за камен; зато то објашњавам: угаљ штеди камен од влаге.

Дакле, кад хоћеш да наставиш рад, узми крупног гипса и лепка који је спремљен као за гипсовање паноа, разлика је у количини; треба ставити два или три жуманцета и дрвеним ножем мазати рад; а ако помешаш са мало праха од цигле, утолико боље. Стављаш један од два слоја и оставиш да се суши. Кад је сасвим суво оструржи и полирај као и на паноу. Затим узми финог гипса, замеси као што радиш за пано, само што треба да додаш жуманце, мало, не толико као за крупни гипс. И први слој стављаш пажљиво трљајући руком. После стављаш четком четири до шест пута, као и на пано, на исти начин и истом брижљивошћу. Кад је суво, пажљиво га истружи; затим мажи црвеним окером, који је приправљен на исти начин као за пано, настави стављањем злата и глачањем каменом. И још једна важна страна ове уметности је: моћи одржати је на свету. Зато ако се дође у прилику да једно дело овако покривено златом буде у опасности да га влага уништи, можеш да га лакираш; биће мање лепо, али постојано.

CLXXV Како се лечи од влаге зид на коме треба да се слика

Догодиће се некад припадницима ове уметности да треба да изводе извесне радове на влажним зидовима и томе треба наћи лека. Треба дакле радити интелигентно и зналачки. Знај да влага на зиду има исто дејство као и уље на паноу, и као што влага квари креч, тако уље квари гипс и разблаживаче. Треба, дакле, знати на који начин влага шкоди. Као што сам раније рекао најбољи и најфинији рад на зиду је фреска тј. сликање на свежем кречу. Знај да на фреску може да пада киша колико год хоће, неће јој ништа бити, али ако падне иза зида, па ма то било и неколико капи, прави гадну штету. Томе треба помоћи тј. гледај с које стране радиш, да ли је зид јак, како је заклоњен и побрини се да буде добро покривен. Ако је зид на месту где пролази олук, а ти не можеш да га скренеш, поступи овако: ма од каквог камена да је зид узми ланово уље, кувај га као за подлоге, и добро измешај са прахом од цигле. Али прво премажеш зид чистим уљем, помоћу четке или парчета штофа. После тога узми смесу и премажи је преко зида тако да буде рапаво: пустити

неколико месеци да се добро осуши. Затим мистријом узимај сасвим свеж креч; онолико креча колико песка; додај и просејаног праха од цигле, пажљиво премажи један до два пута, онда остави. Затим кад хоћеш да сликаш, припреми фино премаз као што сам те учио за рад на зиду.

CLXXVI О два друга начина који су добри за исти циљ

Из истог разлога, узми лађарску смолу и још док је кључала мажи њоме зид. Кад си то урадио узми ту смолу и мешај са спрашеном циглом, која је нова и сува. И у једном и у другом случају ради са смолом. Мажи тиме зид све догод је влажан, још и више. То је савршен премаз (леп). Затим мажи кречом као што сам ти пре казао.

Постоји још и ово средство: узети извесну количину течног, проврелог лака, тиме прво премажи влажно место, затим стави један слој с оном циглом. То је одличан лек.

CLXXVII О раду у соби или лођи-и зеленом земљом на суво

Понекад се ради у соби или под лођи-ом или под балконом, и увек се не употребљава фреска. Ако некад нађеш цементиран зид и хоћеш да га радиш зеленом земљом, узећеш зелене земље добро истрљане и замешене са много јаким лепком, и тиме два до три пута премажи основу, служећи се великом четком од чекиње. Кад си то урадио и кад је суво, црташ угљеном као што си радио на паноу и своја приказања оформљаваш мастилом или црном бојом, тј. угљем од добро истуцане лозе, размућеним са целим јајетом. Кад си пером очистио угаљ, узми велики шафољ с водом или тоскански полу-бокал. У то стави кашику меда и добро промешај. Кад је то готово, узми сунђер, замочи га у ту течност, малко га оцеди и тиме пређи преко зида. Затим акварелом пажљиво сенчи. Узми затим оловно бело и замеси га горе поменутим јајетом. Своје ћеш фигуре тиме белити онако како захтева уметност. На те фигуре можеш да ставиш и неке боје које се разликују од верде, на пр. окер, цинобер и аурипигмент, направи неке украсе и азурну позадину.

Запамти да ово можеш да радиш и на паноу или на зиду ал фреско, мажући овом истом зеленом земљом (верде) или белећи белим Св. Јована.

CLXXVIII Како може да се лакира зелена земља

Наићићеш на људе који ће ти поручити да им радиш на паноу зеленкасте каматосе*), и да их лакираш. Упозоравам те да се то обично не ради, пошто то зеленој земљи није потребно.

* Каматос — камаје = слика рађеиа тоновима једне исте боје, која имитира барељеф.

Али да би их задовољио, следи и овај начин: Узми струготине од пергамента, добро их скувај у чистој води све док не дођу у стање обичног лепка. Прилично дебелом четком од веверице, мажи тиме свуда где треба да дође лак. Кад си све покрио овим чистим и бистрим лепком, остави да се суши три до четири дана; тада полако прелази лаком, видећеш да ће зелена земља примати лак исто тако добро као ма која друга боја.

CLXXIX Како ћеш правити и чистити лица која си насликао

Десиће ти се некад да треба да бојиш или сликаш на живом месу, као на пр. што су лица људи и жена. За то можеш боје да припремаш са јајетом или да их покриваш уљем или течним лаком: то је најјача темпера (у овој глави је реч о шминкању) узми жуманце и трљај га руком по лицу, прво овлаш затим све јаче и јаче. Узми воду кувану са мекињама и тиме пери лице; узми друго жуманце и опет трљај лице, затим опет пери оном истом водом. Ради то све дотле док лице не добије своју првобитну боју и док нестане сваки траг страних материја.

CLXXX Зашто жене не треба за кожу да употребљавају хемиске водице

Учинили бисмо велику услугу младим женама, специјално тосканским, кад бисмо им показали шта су у ствари боје за којима оне лудују, и водице којима се служе за улепшавање. Али ћутаћу да не бих заслужио укор оних жена које све то не употребљавају, и из страха од Бога и Свете Богородице. Али ћу ти ипак рећи да ако хоћеш да свом лицу сачуваш природну боју, пери се само чистом водом, са чесме, из бунара или реке, и буди сигуран да свака вештачка водица брзо размлитави лице, зубе, и на крају жена остари пре времена и постане најизборанија старица на свету. Толико доста о овоме.

CLXXXI Како је корисно правити отиске природи

Чини ми се да сам о бојењу доста говорио. Дотаћи ћу се једног другог предмета који је врло користан (и доприноси части цртача), користан и за копирање и за постизање сличности природним стварима. Ова наука се зове одливање.

CLXXXII Како према природи одлива лице човека или жене

Ако хоћеш да имаш лице човека или жене, следи ову методу: добави неког младића, жену или старца (брада и коса не испадају добро; гледај боље да је брада обријана). Узми ружино уље или мирисљаву водицу и меком четком премажи лице; на главу стави бере или капуљачу, узми једну пантљику која је широка колико шака, и дугачка колико од рамена до рамена, зашиј ивицу за капу од једног увета до другог, у свако уво стави мало вате, и пошто си затегао пантљику, заши је за оковратник и мало преко средине рамена и окрени пантљику према предњим дугметима. То исто уради и на другом рамену; кад си то урадио положи човека или жену на ћилим који је прострт преко неког ковчега или стола; узми један гвоздени рам, широк палац, до два палца, са зупцима окренутим навише, као у тестере: овај оквир треба да окружава лице човека и нек је дугачак више од два до три палца. Нека га један помоћник држи изнад лица тако да не додирује лице. Узми пантљику и намотавај је, причвршћујући несашивени руб за зупце, тако да пантлика буде причвршћена између лица и гвожђа, оквир да буде споља и да свуд около буде два палца између пантљике и лица, или мало мање, према томе колико хоћеш да прелази маса за одливање.

Сад је тренутак да је ставиш.

CLXXXIII Како се осигурава ваздух за дисање особи са које се скида одлив

Требуа код златара да поручиш две цеви од бакра или сребра, које су округлије и отвореније при врху, него при дну, као труба, и свака дугачка од прилике као шака, дебљина једног прста и да је што лакша. На доњем крају треба да ове цеви имају облик отвора носа, и утолико да су мање, колико је потребно да се нос не шири кад се увуку у ноздрве. Направи тако да има једно парче избушено рупицама које везује цеви, где може да дође парче које преграђује ноздрве.

CLXXXIV Како се на човека ставља гипс за прављење калупа, како се диже, чува и како се излива у металу

Кад је то готово, човек или жена треба да легну, да ставе цевчице у нос и да их сами држе руком. Припреми се гипс из Болоње или Волтере, који је добро просејан и свеже припремљен. Нека ту у близини буде суд са млаком водом и одмах стави гипс у воду. Ради брзо. Нека гипс буде течан, али не много; узми једну чашу и њоме сипај гипс свуд око лица; Очи покривај последње. Нека очи и уста буду затворени, не са напрезањем, јер неће ништа вредети, већ као да спава. Кад си све испунио у висини једног прста изнад носа, остави мало да стоји док се гипс не стегне.

Запамти, да ако је човек са кога скидаш отисак, на високом положају као племић, краљ или папа, или цар, онда гипс замеси ружином водицом; за друге личности добра је и вода са чесме, кишница или речна вода; доста је да је млака. Оно што си урадио, пажљиво сад одвајај врхом ножа или маказама од пантљике. Пажљиво извади цеви из носа; подигни пацијента да седи или стоји, обема рукама придржавајући гипс који му је на лицу, калуп

или маску из које ће лагано извући лице. Узми је и брижљиво чувај.

Кад је ово свршено, узми фачлу за бебе и њоме уви калуп тако да пантлика за два прста прелази ивицу. Узми затим дебелу четку од веверице и каквим год хоћеш уљем мажи шупљину, ради брижљиво да ти се што год не деси; затим на горе поменут начин припреми гипс; биће још боље ако му додаш спрашене цигле. Чашом или кашиком сипај гипс у калуп који си поставио на једну даску, тако да чим сипаш гипс, одмах другом руком благо лупкаш даску да би гипс свуд ушао, као што восак улази у фишек, тако да не буде ни мехурића ни неравнина; кад је калуп напуњен, пусти га да стоји пола или цео дан.

Узми један мали чекић: врло пажљиво куцај и разбијај спољну љуску, тј. први калуп, водећи бригу да се не разбије нос или нешто друго. Ако хоћеш да калуп буде лакши за разбијање, а ти узми пре но што га напуниш, малу тестеру и затестериши на више места спољни слој, само пази да не протестеришеш скроз: то би све покварило: тако ћеш га кад је пун лако разбити са неколико удараца чекићем. На тај начин ћеш имати главу, лик или отисак сваке велике личности; и знај да ћеш са калупом као што је онај први моћи да одливаш у металу, бакру, бронзи, злату, олову и сваком другом металу који изабереш. Гледај само да дођеш до вештих мајстора ливаца.

CLXXXV Како се одлива цео акт, човека, жеие или животиње и како се лије у металу

Знај да поступак који сам ти показао може да се изводи на још мајсторскији начин, јер може да се излива цео човек, као оне лепе наге фигуре, које су некад виђене. Твој занат ће, дакле, бити ако хоћеш да излијеш цео акт човека или жене, да их прво поставиш да стоје у дну сандука који ћеш направити у висини човека, до браде. Направи сандук да се у средини отвара (као врата од ормана). Удеси да једна лака бакарна плочица иде средином рмена, почевши од увета, па све до дна сандука, тако да не притискујући оцртава тело свом дужином, на растојању од дебљине конопца. Нека поменута плоча иде до врха сандука, тамо где се затвара. Онда премажи тело уљем. Стави га да стоји у сандуку; замеси доста гипса млаком водом и узми помоћника који ће пунити гипсом задњу страну, док ти пуниш предњу, тако да сандук буде у исто време пун до грла. Лице можеш да правиш засебно, како сам ти већ показао. Остави гипс да стоји док се не стегне. Да би отворио сандук стави неки инструмент или маказе између бакарне плоче и ивице; отварај као што би радио са орахом, држећи са сваке стране сандук који садржи калуп. Пажљиво га скини са тела. Брзо тело опери чистом водом; цело тело ће бити обојено као ружа.

На исти начин како си радио с лицем, можеш да у овај калуп лијеш метал; но ја ти саветујем да узмеш восак. Моји разлози

су ови: ако ти паста напукне неће нанети штету фигури, можеш да је дигнеш и поправиш ако има грешака. Можеш затим да додаш главу и одливаш целу особу или део по део.

Уопште за први покушај можеш да узмеш да радиш само једну руку, једну шаку, једну ногу или стопало, птицу или животињу или ма какве животиње, на пр. рибе и др. Само треба да су мртве, јер оне немају ни разума ни стрпљења да стоје мирно.

CLXXXVI Како можеш да лијеш самог себе, а затим и да одливаш у металу

Можеш да лијеш и сам себе на овај начин. Спреми доста теста или чистог воска, замешеног као мек мелем; рашири га преко широког стола као што је на пр. сто за ручавање, у висини од пола лакта; баци се одозго оном страном коју хоћеш да лијеш, било предњом било задњом, било са стране. Кад осетиш да се восак добро примио, извуци се што можеш пажљивије, тј. сасвим право, да не гураш ни десно ни лево. Остави онда калуп да се суши; кад је суво и једну и другу половину састави и све нали оловом или неким другим металом.

CLXXXVII Како се лију фигурице од олова и како се помоћу гипса умножавају

Ако хоћеш да лијеш калупе фигурица да би их изливао у олову или другом металу, намажи фигурицу уљем, и направи калуп од воска; можеш да одливаш у ком хоћеш металу. За слику су ти понекад потребни рељефи као на пр. људске главе, лавовска или других животиња или мале фигурице. Остави калуп, који си направио од воска, да се суши, затим га добро намажи уљем за јело или гориво. Узми гипса замешаног јаким лепком, топао гипс нали у калуп; остави да се охлади. Кад је хладно, одвој мало врхом ножа гипс од калупа, дувај јако и извади фигурицу; биће готова. Овим начином можеш да их направиш пуно. Чувај их, и знај да је боље правити их зими него лети.

CLXXXVIII Како се лије новац у воску или тесту

Ако хоћеш да лијеш св. Јелене (врста новца), можеш да их направиш од воска или теста. Осуши их, замочи у сумпор; стави у калупе, биће готово. Ако хоћеш да целе буду од теста, помешај са истртим миниумом, тј. с тестом смештај суви прашак, направи их какве хоћеш дебљине, како ти се допада.

CLXXXIX Како се лије печат или новац тестом од пепела

Ако хоћеш да имаш добар калуп неког печата, златника или другог ког новца, придржавај се овог правила и цени га, савршено је.

Напуни једну шерпу, до пола или целу, водом, како већ хоћеш. Узми пола кашике пепела, стави то у шерпу и руком измути. Застани мало, пре но што се вода разбистри, сипај ту мутну воду у неки други суд. Понављај ово неколико пута, све дотле док ти се не учини да имаш довољно пепела, пусти затим да мало стоји док се вода не разбистри а пепео добро сталожи. Проспи затим воду, а пепео осуши на сунцу или како већ хоћеш. Затим га замеси сланом водом и направи као тесто. На то тесто ћеш моћи да утискујеш печате, св. Јелене, фигурине, разне новце и све што хоћеш да лијеш. Кад си то учинио, пусти тесто да се лагано суши у хладу и ван домашаја ватре. У овакве калупе нали олова, сребра или који год хоћеш метал. Ово тесто је довољно чврсто да издржи сваку тежину.

Крај књиге

Молимо Свевишњега, пресвету Госпу, св. Јована, св. Луку Евангелисту и сликара, светог Евстахија, светог Фрању и светог Антона Падовског да нам се смилују и даду нам храбрости да издржимо све терете и муке овога света; а на оне који ће проучавати ову књигу, нека излију своју милост тако да је добро разумеју и запамте, да би мирно живели у зноју лица свога, да своју породицу одрже, њиховом милошћу, на овом свету, и да на онај други пођу са славом; на веке векова. Амин.

— Крај —

1000 примерака. 3 табака

☆

Штампано у штампарији
„Култура“
Београд, Стаљинградска 4

